

**TYDSKRIF
VIR
LETTERKUNDE**

1964
Augustus

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Pretoria, Library Services

TYDSKRIF
VIR
LETTERKUNDE

“60”

REDAKTEUR: ABEL COETZEE

ADVISEURS:

*J. J. Brits, André Demedts, B. le Roux
D. F. Malherbe, Vincent van der Westhuizen,
F. A. Venter, A. J. J. Visser.*

AUGUSTUS 1964

NUWE REEKS / JAARGANG 2

NOMMER III

Alle kopie vir die tydskrif word gerig aan die Redakteur, Hoëwinde, Escombe-
laan 51, Parktown, Johannesburg. Ongevraagde kopie moet vergesel word van
'n gefrankeerde koevert.

Alle korrespondensie rakende administrasie, sirkulasie, intekengeld en adver-
tensies word gerig aan mej. S. Victor, Posbus 57, Northcliff, by Johannesburg.

INTEKENGELD: R2.00 PER JAARGANG, POSVRY.

Die publikasie van hierdie tydskrif word maandelik gemaak deur 'n jaarlikse
skenking van die Departement Onderwys, Kuns en Wetenskap en die Afrikaanse
Pers-fonds aan die Afrikaanse Skrywerskring.

BY DIE JONGERES:

Jongeres wat nog geen skeppingswerk gepubliseer het nie en wat hulle
pogings vir beoordeling en bespreking wil voorlê kan sulke werk rig aan:
BY DIE JONGERES, Dr. C. W. Hudson, 3e Str. 31, Parkhurst, Johannesburg.
Ook jongeres met letterkundige vraagstukke kan hulle tot dié adres rig.

Waar sulke pogings of vraagstukke dit regverdig, sal daar in hierdie rubriek
op geantwoord word.

Geen briefwisseling sal egter hieroor met die insenders gevoer word nie.
Werk wat só ontvang word, word slegs terug gestuur as 'n gefrankeerde
koevert daarby ingesluit word.

I N H O U D

Bladsy

	1	Harm Oost†
Vincent v.d. Westhuizen	2	Waaiskuim
Vincent v.d. Westhuizen	8	Die man wat iets vergeet het
Marié Blomerus	14	Duif e.a. gedigte
Abel Coetzee	17	Vierde dimensie
Chris Rencken	27	Konflikte
P. Horn	32	Hans Magnus Enzensberger
Edwin de Kock	39	ABC-123
Fritz Gaum	41	Die Christusfiguur in die kuns
Clarissa Jacobi	50	Kaapse Rhapsodie
André Demedts	53	Terug van die reis
Ignatius van Vuuren	60	Gedigte
Hendrik Prins	62	Ryp persimmon
Oor Boeke	64	
Dagbestuur	73	Afrikaanse Skrywers- kring en sy lede
Amptelik	76	Reina Prinsen-Geerlig- prys 1965
C. W. Hudson	77	By die Jongeres

Vir die beste bydrae in elke aflewering word, benewens die gewone vergoeding, 'n honorarium van R15.00 geskenk. Vir Februarie 1964 is dit toegeken aan S. C. Hattingh: *Op die drumpel*.

HARM OOST †

21 JULIE 1877 — 18 MEI 1964

Aan die einde van die neëntiende begin twintigste eeu het 'n merkwaardige groep jong manne uit Nederland verhuis na Suid-Afrika. In hulle nuwe vaderland het hulle die belang van Afrikaans op elke lewensterrein, geestelik en stoflik, gedien op 'n wyse wat ons volk help opstaan het uit oorlogsvernedering om daarna enduit koersvas die toekoms in te lei tot selfstandigheid en nuwe vryheid.

Een van die jong manne was Harm Oost, gebore in Oostwold, Nederland. Tydens die Tweede Vryheidsoorlog veg hy aan Boerekant, word veroordeel tot die dood, en begenadig. Met die Rebelle staan hy tot aan die einde by Genl. C. de Wet en beland in die gevangenis.

In 1907 begin hy saam met Gustav Preller die Tweede Afrikaanse Beweging in die Noorde met 'n drama: *Ou Daniel*. Stof hiervoor gryp hy uit die lewe van die volk: bedreiging van die rasegte Afrikaner deur sy mede-landgenoot wat om stoflike gewin met die vyand heul.

Daarna begewe hy hom in die joernalistiek, politiek en die sakewêreld.

Van die Afrikaanse Skrywerskring bly hy 'n stoer en getroue vriend. Benewens die talle keer dat hy en mev. Oost veral die werkgemeenskap Pretoria aan huis ontvang op Nuwe Hoop, dra hy telkens by tot spesiale fondse vir skrywers, help die Harm Oostfonds (kapitaalfonds) stig deur jare lank sy oudstryderspensioen daarin te stort en sorg boonop nog vir die verstewiging daarvan later.

Lank, vrugbaar en vurig het hy voorgeloop in die lewe van sy volk.

VINCENT VAN DER WESTHUIZEN

WAAISKUIM

Die nag was mal van die maanlig
en die see was besete van wee.
Die bome was donker kitare
wat die lied van verlange weergee.

Die waisels was skimmige wesens
oor die branders se kruine van vuur
en ek het my hart met 'n opdrag
oor die duine en deining gestuur:

Gaan soek my die wese van waarheid
wat sweef oor die onrus, en bring
'n enkele woord uit miljoene
wat die nag in sy weemoed sing.

Al wat hy kon vind was die stilte
van die skimmige skuim wat daar waai
waar die wintermaan brand op die branders,
waar die see teen die breekwater draai.

NAG

Jy't woorde uit 'n verseboek geles
en ek was aangedaan. Die aand was stil
en buite teen die ruite was die vrees
se blarevingers, en die nag was kil.
Die Weemoed het deur elke boom gekuier
en klein gesprek gevoer met elke blaar
en iewers teen 'n straatlamp het geluier
'n bruin minstreel wat op 'n hol kitaar
verlangensliedere getokkel het,
asof hy so die donker wou besweer.
Jy't met die klein geritsel van jou stem
sy melancholie uit my siel geweer.

Jy't nakend op die mat gelê, geles
van ver, blink dinge óm en buite jou
en in die goddelike uur van wees
het ek my hande om jou bors gevou.

En toe die swye oor jou lippe sluip
het ons die skemer waters ingewaad
tot drenkeling en eenheid in die kuip
waarin die kennis gis van Goed en Kwaad.

HARTBREKER

My ballon is die grootste,
die rooiste by die fees;
dit gee die meeste pret, bevat
die meeste van my gees.
My ballon bars die hardste;
die hardste kan dit skiet
en laat die grootste leemte,
die grootste kol verdriet.

GRYSE

Hy is die wrede afglans van 'n mens
want elke rimpel lê die lewe bloot —
patrone van 'n duisend doodloopstrate,
en net die naverdriet word aan hom groot.

Hy soog die dood en dra dit in hom ryp,
met blomme van die sterflikheid gekroon.
Hy is die bitter spotprent van 'n mens
want iewers het die lewe hom verloën.

Hy sleep 'n kilte en 'n skaduwee
oor uitgetrapte, kluitrige weë
en waar die klippe kantel teenmekaar
word hy op langelaas in hout beleë.

BRUG

Ons is die donker aardepit
waarop jul uitblom, blink en wit.
Ons is die swart, versteende stam
waaruit jul wit diamante vlam.
Ons is die riwwe, swart en vaal,
waar julle die blonde goud uit haal.
Ons is die bye, swart en vaal,
wat vir julle die blonde stroop gaan haal.
Ons is die dom en lompe krag
wat ons krom moet dra aan jul blonde vraag.

Ons is die donker brug wat stort
sodat al wat blond is versplinter word.

REIS

Waar sal ek staan
as die son ondergaan,
waar sal ek wag
op die voornagmaan?

Waar sal ek stap
as die nanagwind
met sy opkoms my
op die gruispad vind?

Waar sal die wind
teen my voorkop slaan;
waar sal ek stap
as die maan ondergaan?

PORSELEINTJIE

Hy gee my reinheid
as ek bid
wat heilig is
en skitterwit.

Hy gee my vrede
as ek vra
en plet 'n pantser
teen die plae.

Hy gee my wysheid
op versoek
om uit te swewe
bo ons vloek.

Hy't my onsterflik-
heid gegee,
geleer om uit
my nis te tree

Hy gee my skoonheid
as ek vra
om bloedrooi op
my mou te dra.

Hy gee my liefde
as ek bid
wat heilig is
en skitterwit

Maar jou alleen
weerhou hy my
want iets moet on-
aantasbaar bly.

Die reinheid en die vrede,
die wysheid en onsterflikheid
die skoonheid en die liefde,
die wegbreek uit die tyd,
is alles maar die saagsels
waar jy verpak, gevang
verberg lê agter selofaan,
Porseleintjie van my verlang.

TRANSAKSIE

As kind het hy die blinkers
van die heelal begeer,
vir ure lank getel, gewens,
sy kop na bo gekeer.
Hy wou die sterre bakhand hou,
hy wou die maan betas,
die son bewaar in fyn fluweel
en toesluit in 'n kas.
Die sterre en die maan
was buitekant sy hand.
Die son het, voor sy vingers
kon reik, sy oë gebrand.

Maar seerder brand begeerte
en lank het hy gestaar,
toe wasem uit die laagte

die miste op, en skaar
hul tussen hom en alles
wat so begeerlik blink
en onder in die skemer
het hy verward gedink:
hoe wissel alle dinge
soos wasem teen 'n glas;
ek sal die berge uitstyg
tot helderheid en tas.

En op die spits van Horeb
het hy omhoog gekyk,
maar alles was nog verder
en buite sy bereik.
Toe sê hy: sulke skoonheid
is alles vergesog —
die son, die maan, die sterre,
is alles sinsbedrog.

Met sy gesig na onder
het hy geprospekter
vir sonne, mane, sterre,
en duine omgekeer.
Maar hierdie blink heelalle
was reeds geannekseer
deur vorste en kartelle
en onder staatsbeheer.

Hy drentel deur die strate
tot voor 'n handelsbank
en hoor in daardie sale
die glinsterende klank.
En op die bruin mahonie
sien hy 'n blink heelal
van glinsterende dinge,
geweldig in getal.
En dit kan hy bereik
en daaraan kan hy raak,
hy kan dit tel en rangskik,
sy eie daarvan maak.
Maar niks verkry mens gratis

en alles het sy prys,
vir alles moet mens teken —
'n tjek of skuldbewys.

Want alles verg 'n waarborg
en alles is in pag.

Vir alle skone dinge
word iets in ruil verwag.

Toe gee hy oor die toonbank
sy liefde en geloof,
sy wense en verlangens,
toe word hy blind en doof.

Nou hou hy in sy brandkas
sy telbare heelal
van sonne, mane, sterre,
geweldig in getal.

Hy merk nie meer die ander
en sê dis sinsbedrog,
dis alles onaantasbaar
en alles vergesog.

Dis slegs die silwer drome
en wense van 'n kind
wat altyd soek en wonder
en nooit iets bruikbaars vind.

VINCENT VAN DER WESTHUIZEN

DIE MAN WAT IETS VERGEET HET

Soos 'n pelgrim voor die berg van sy bedevaart kyk die man op na die kerk. Hy wil by die swaar, gekartelde ysterhekke instap, en onthou dan dat hy 'n sigaret in die hand het. Druk dit dood.

Die gebou is seker meer as 'n eeu oud, in die spitsboogstyl van swaar sandklip gestapel met hoeke en kante om in sy omvang 'n kruis te vorm. Talle klein torinkies skiet die hoogte in, maar daar is een hooforing. Die ontsaglike vensters is Goties van fatsoen en die patrone van die glas is 'n ganse skepping van kleure.

So kry 'n mens hulle nie meer nie, of selde nog, mymer die man.

Hy stap met die paadjie van gebrokkelde klip na die bronsversierde bruin eikedeure. Op die grasperk langs die paadjie en in die gleufies lê daar papiersnippertjies van alle kleure vasgewaai. En eenkant 'n stukkie pers lint.

Dit gaan ook maar altyd voort, dink die man. Hier en orals. Die hele kosmos vol.

Die deure staan oop, soos dit kerkdeure betaam.

Weer eens huiwer hy voor hy binne stap. Die banke is donker en spits en hoog aan die kante en tussen hulle deur lê die skarlaken tapyte soos paaie na die oneindige. Die kansel, soos ook die kerk van buite, is hoog en spits, met veelvuldige toringpuntjies, ryklik versier met goudkleurige borduursel. Die kansel is marmewit, soos ook die sestal engele, slank soos halms, wat om die voetstuk daarvan met goue koringare wagstaan. 'n Wit Cupido-figuurtjie hou die doopbak omhoog onder die vergulde gewelwe met die swaar kroonkandelare. Die massiewe orrelpype daaragter het hom altyd herinner aan sigarette wat onreëlmatig by 'n kartondoos uitsteek. Destyds het hy gewonder of dit heiligskennis was om so daarvan te dink.

Deur die vensters straal 'n weelde van kleure wat soos soenoffers voor die voete van die engele gesprei lê.

Hy stap nader en raak met sy voorvinger aan die mollige wangetjie van die klein engel met die doopbak. In die ouderlingsbank hier links van hom het oom Kassie altyd gesit, en oom Herklaas. Daar voor die orrel het ou juffrou Moller grou soos 'n gedroogde takkie gedruip. Hy wonder wie van hulle nog oor is.

„Meneer . . . ?” Die stem is 'n eerbiedige fluistering agter hom. So dik is die mat dat hy die ou koster nooit eens hoor aankom nie. Die gesig is grys en verweer.

„Goeiemôre,” groet hy gedemp terug.

„Is daar iets . . . ?” vra die ou man.

„Ja. E . . . ja. Ek het iets hier . . . laat lê.”

„Ek het niks besonders hier opgetel nie, Meneer. 'n Paar vergete gesangboeke, 'n paar dameshandskoene, 'n muntstuk . . . Maar dis al 'n hele rukkjie.”

„Nee, dis iets . . . miskien sommer heel onbenullig. U . . . sou dit nie eens raakgesien het nie.”

„Goed Meneer. U kan maar soek, gerus.” Die ou man ont- trek hom in die stiltes van die galery.

Daar op die galery het die seuns van die koshuis altyd gesit, op die ander een die dogters van die meisieskool. Tussen hulle, Esme . . . Geloftes . . . Hier is duur geloftes gemaak.

„Ek weet aan wie 'k my toevertrou het
al wissel ook die dag en nag . . .”

Bont hoede en geboë hoofde, swart, blond, grys of kaal. Somber pakke klere. Blomtuinafereel. Die gedreun van die orrel, die stemmegedruis. Juffrou Moller se oorgawe. Op die wit kansel die swart toga, die wit hare, mooi soos die mis. Die purper, goud omfraaijnde kanselkleedjie: „Ek is die Weg en die Waarheid en die Lewe . . .”

Die oorkantse galery, die gesigte. Esme s'n . . .

Weer die ou koster, gekristalliseer uit die skaduwees.

„Miskien kan ek tog help, Meneer. Wanneer het u . . . dit hier laat lê? Gisteraand met die aanddiens?”

„Nee. Twintig jaar gelede.”

„O.”

„Maar miskien kan u tog help.”

„Laat ons maar hoor?”

„Het u al ooit liefgehad?”

Die ou man lyk agterdogtig, effens paniekerig, snuif die lug. „Ek het natuurlik my vrou, en dan . . .” Sy oë dwaal na die engele, die kansel. „Maar dan — dit hang af watter soort liefde u bedoel.”

„Ek bedoel — het u al iemand so liefgehad dat u deur haar sommer almal — ag, ek bedoel . . . die Skepper en die hele skepping liefgehad het? Sommer almal? Alle mense? Alles? O, dis natuurlik 'n seldsame ervaring. Mens voel nie aldag so nie, maar as dit kom, vir hoe 'n kort rukkjie ook al, is dit goddelik. Dis 'n . . . soort flou afskynsel van hoe Christus moes gevoel het, as ek dit so mag stel.”

„Ek weet nie, Meneer. Ek is maar 'n eenvoudige man en ek doen 'n eenvoudige werk. Ek glo maar soos ons geleer het om te glo en . . . Nee, miskien moet u liewer met ons dominee praat.”

„Nee, Nee! Miskien verstaan hy nie. Luister, ek is voor hierdie preekstoel gedoopt en aangeneem . . .”

„Ek sien.”

„Luister, Oom . . .”

„Ek glo soos ons geleer word om te glo, Johann. Ek kan nie anders nie. Dis vir my te . . . ingewikkeld. Mens raak verstrik in jou gedagtes en later . . . later glo jy in niks meer nie. Ek kan nie dinge beredeneer soos jy nie.”

Dit was Esme. Hulle het langs een van die groot spitsboogdeure gestaan, na die kerkisasie.

„Maar dit is nie so eenvoudig nie,” was sy teenargument. „Hulle wil alles letterlik vertolk en toepas. Hulle wil die Opperwese in 'n gestalte giet, iets soos 'n idool op 'n troon. Hulle wil die letter van die wet uitvoer en dit is onmoontlik. Verstaan jy nie? God is energie, lewe. Hy stroom deur alle dinge, 'n voortdurende proses. Hy is nie iets soos 'n idool op 'n troon nie. Hy is in ons. Hy is óns. As ons leer om onself te vind, vind ons ook Hom. Dis die versoening. Dan leer ons om lief te hê. Met 'n universele liefde. Dis 'n saak van ontwikkeling.”

„En wat van die eenvoudige? Die een wat nie kan ontwikkel nie? Die arme van gees? Hoe moet hy verstaan? Al hierdie redenasies — hoe gaan dit tot hom deurdring? Is dit dan nie juis aan hom dat die koninkryk van die hemele belowe is nie?”

„Jy verstaan nie. Dis nie 'n saak van intellek nie. Dis 'n saak van bewuswording, as ek dit so kan stel . . .”

„So het ons geredeneer, Oom — ek en Esme Of liewer — sy het nie geredeneer nie. By haar was dit 'n uitgemaakte saak, die aanvaarding van al die dinge. Dit was konkreet, nee, juweelvas. En net soms het ek onrustig begin word. Net soms was daar die vermoede dat sy lankal gevind het, dit waarna ek so naarstiglik gesoek het. Maar hierdie verskille kon ons nie skei nie. Niks kon ons skei nie.

„Dis 'n onrus, Oom. Miskien verstaan jy nie. Dis 'n ,wil weet', 'n gesnuffel aan alle dinge. Dis eintlik 'n soektog na mens self. Daar is baie maniere. Daar is boeke en geleerdheid, reise, strooptogte deur die rirole van die stad of, wat soms erger is, die platteland. Ek is intussen getroud, maar dit het geen

einde gemaak aan die soekery nie. Iewers, het ek geweet, moes ek voor 'n spieël te staan kom, 'n spieël wat die raaisel sou oplos. Die liefde, die jong liefde waarvan ek flussies gepraat het — ook dit was nie meer genoeg nie. Daar moes iets anders wees. O, ek het miljoene dinge gevind, maar hulle het almal van mekaar verskil. Hier is die Christus — daar is die Christus' — jy weet, die soort ding. Wel, uiteindelik het ek self boeke oor die sake begin skryf. Miskien wou ek myself oortuig. Maar deurentyd was daar die soort gevoel dat ek iets vergeet het, dat ek iets laat lê het — iewers."

„Boeke? Wat is Meneer se van?"

„Ek is Johann Snyders."

„Johann Snyders . . .? Doktor Snyders . . .?"

Die ou koster krimp weg soos iemand wat hom in die teenwoordigheid van die bose bevind.

„Luister, Oom. Ek weet. Ek weet wat ek alles genoem word. Godloënaar, opstandeling, nihilis, eksistensialis . . . Sommige noem my selfs 'n dissipel van die Antichris. Maar dis nie so nie. Waaragtig nie. Jy moet my glo. Magtig, dis net dat ek . . . nou ja, dat ek net nie kán glo soos ons almal glo nie. Ek het nog niks gevind nie. Niks waarlik nie. Ek sorteer nog uit, as jy verstaan wat ek bedoel. Iets . . . iets moet daar wees. Iets moet 'n mens hê om in te glo. Iets moet ek nog vir myself formuleer. Ek sal. Julle sal sien. Julle moet my net 'n kans gee. Dis al wat ek vra. Alles is . . . wel, waarhede, maar geeneen van hulle is volkome waar nie. Miskien as 'n mens die dele van alle waarhede neem wat waar is, kan jy daaruit die groot, volkome waarheid aan mekaar las, miskien bereik jy dan 'n resultaat. Dis net — iewers het ek iets laat lê. Ek het 'n sleutel verloor. of miskien het ek dit net verlê. Ek weet net dat ek elke aand met 'n hand vol slaappille in die bed klim. Dis 'n klein genadedood, elke keer, maar ek verdien dit. In die proses het ek haar ongelukkig ook verloor. Of iewers het ons van mekaar weggedwaal. Dis so alléén as 'n mens so seek, Oom."

„En waar is sy nou — Esme?"

„Ek weet nie. Of eintlik moet ek sê: sy is by die huis. Sy slaap elke aand in die bed langs my. Soms kook sy die kos. Maar dis 'n ander storie."

„Miskien moet Doktor dit maar vertel. Nie dat ek wil voor-gee ek verstaan alles nie, maar tog. Partykeer is dit goed as iemand net luister."

„Dis eintlik nie die soort storie wat 'n mens kan vertel nie, want daar het niks noemenswaardig gebeur nie. Esme het

stadigaan ook haar houvas verloor, hoe ongelooflik dit ook al mag klink. Sy kon nie anders nie. Dis nie asof sy haar deur my laat meesleur het nie. Dis eerder asof sy . . . sommer amorf geword het. Natuurlik was dit 'n langsame proses, maar Esme moes die een anker na die ander los om saam met my te dryf. Sien, die 'ontwikkelde' met wie ek omgegaan het, die plekke wat ek besoek het en die soort gesprekke wat ek gevoer het — sy wou nie agterbly nie. Dit alles het sake vir haar baie moeilik gemaak. Ons opvatting oor die gebed, byvoorbeeld, oor die wese van die Allerhoogste, alles het radikaal verskil. Soms het dit op klein botsings afgeloop en Esme sou die aarde versit om my te behou. Daarom het sy die een oortuiging na die ander gelos sonder om my oortuigings (nou voel ek lus om hul eerder vermoedens te noem) aan te gryp. Hierdie simbole, dinge soos hierdie kansel, die orrel, die vensters, die engele, wat ek verwerp het, het eenvoudig net hul waarde vir haar ook verloor sonder dat sy hulle met iets kon vervang. Sy het tred gehou, maar ook nie waarlik nie. Hare was 'n dwaalpad. En ek — ek mag miskien nog vind wat ek soek, maar die tragedie van Esme is dat sy niks meer soek nie. Sy gee nie meer om nie."

„Hoe kan 'n mens so lewe Doktor?"

„Lewe? Die probleem is dat 'n mens nie kan ophou om te lewe nie. Al doen jy wat. Selfs diegene wat 'n sogenaamde einde daaraan maak, staan waarskynlik wreed ontugter aan die ander kant. Want voor hulle, sweer ek, strek maar weer die eindelose paadjie. As dit nie so was nie, as lewe vernietig kon word, sou hierdie dinge mos geen sin gemaak het nie. Ook nie die klipgode van die barbare of die moskees van die Mohammedane nie."

„Maar soos u gesê het — iets moet daar tog wees. Kinders . . ."

„Iets, ja. Daar is. Baie dinge. Daar is geen kinders nie, maar daar is sosiale verenigings, konsertopvoerings, modeparades, die retoriese skemerpartytjies, bioskoopvertonings, teaters . . . Ja, oom, daar is selfs die ontklepartytjies — jy weet — die kaartspel, en kaal swempartytjies. Daar is mansvriende, hooggeplaasde mansvriende. Want Esme is nou eers 'n mooi vrou. O, daar is geen ledige uur in die dag nie. Net soms tuis — daar is alles leeg. Dis soos . . . 'n sierlike tempel sonder siel. Ons bly op vlug vir mekaar as ons alleen is, en dan is 'n mens

waarlik alleen, hoor." Die ou man se gesig is in grys groewe opgekerf, sy oë groot en verward soos die van iemand, 'n kind, wat vir die eerste maal van onsedelikheid hoor.

„Maar Doktor, daardie dinge . . . ek bedoel nou, die soort partytjies waarvan Doktor praat, en die ander mans . . .”

Die besoeker maak 'n futiele gebaar met sy hand. „Dis asof ek ook nie meer omgee nie, asof niks meer saak maak nie. Eintlik is dit 'n soort verligting, want dit gee my kans om alleen te wees. Alleen kan ek my waarhede uitsorteer, losseur van mekaar waar ek wil, aanmekaar las soos ek wil. Eintlik is dit al wat nog saak maak.

Die groot kerk is 'n lied van swye en hulle twee is opgeneem in die koor. Dis asof die orrel vanself speel — 'n lied sonder akkoorde. „Ek is die Weg en die Waarheid en die Lewe” glim dit in goud op die purper kanselkleedjie.

„Ek sal nou maar moet loop,” sê die man.

„Het Doktor toe gekry wat jy laat lê het?” ritsel die stem van die ou koster.

„Miskien. Ek weet nie. Miskien.”

Stadig, soos monnikke in hul heiligdom, beweeg die twee saam tussen die ry somber banke deur na die deur, die een met soekende, jong oë, fris en orent, die ander met die rus in sy oë, vooroor, asof hy reeds die aarde, wat aan alle dinge rus bied, hoor roep. Want die aarde bied slegs 'n klein tydjie van rus. Die aarde fatsoeneer alle dinge opnuut en laat hulle opnuut gebore word.

„Die einde is altyd 'n begin,” sê die ou koster.

Onder die groot deurgewelf bly hulle staan.

„Dankie dat u geluister het,” glimlag die besoeker.

„Ek wens net ek kon u gegee het wat u laat lê het,” sê die ou man.

„Maar wag so 'n bietjie.”

Hy buk en tel iets langs die paadjie op. As hy weer orent staan is sy kop omstraal deur die groot gekleurde venster agter hom. Hy oorhandig die stukkie pers lint aan die man.

„Neem dit saam. Gee dit vir haar. Miskien sal dit help.”

„Dankie. Baie dankie. Miskien.”

„En mag God met jou gaan.”

As hy by die hek omkyk het die ou figuur reeds verdwyn, opgeswelg deur die stilte van die groot kerk.

„Die einde is maar altyd 'n begin,” herhaal hy die woorde van die ou koster.

MARIÉ BLOMERUS

DUIF

Biblioteek.

Lang ry om boeke om te ruil,
my seun, agtien maande,
swaar op my heup
kyk hul vol erns op en af
betrag hulle skepties,
dan met al sy kragte
styf saamgespan
skreeu hy
sy nuutste, blinkste woord
„Duiif”,
met geweld
die eter in, vroue vlieg verskrik om
lag dan verleë vir
hul eie angs.

„Duiif”
hoe sag, hoe dromerig:
ek lees weer Keats:
„I had a dove
and the sweet dove died
and I have thought
it died of grievance.”

Tortel
paloma taube
colombe . . .
soet woord
in elke taal
magiese woord van boom
en skemering,
van ver, ver vlieg,
duif van vrede,
olyftakdraer
hoe het al die volke
so uitmekaar gespat
hoe het hul so vervreem?
Die groot toring
het hul verwar;
skreeu daarom jou kragwoord,
werp jou

„Duif”,
die ruimtes in
sy spoed, skoonheid
laat kantel straks
die eeue-oue Babel om.

SIAMEES

Rug teen rug
kop teen kop gekoppel
arms om die knieë
ineengevleg, gekerf
onwerklik arabesk
'n voorgeboortelike droom.
Totdat die hamer van jou bloed
jou brein vertel
dat die weemoed
tot in my oë wel
jou arms blitsig lig
om dringend om
my nek te knel
onbedag met een greep
die hele sluimerstaat
siesta van die siel versteur;
nou strompel ons
snakkend na hereniging
die eindelose, eindelose in.

MOSSIE (1942)

Styf span die seun die rek
die klip klap in die vyeboom
tussen die tros mossies in,
hul splinter uitmekaar;
net ene val
en fladder oor die grond
kruip onder droë blare in.
Ek sit hom agterna
gryp na hom, raap hom op
hou hom, hygend, in my hand:
„Laat hom leef, moenie dat hy dood nie,

o, moet net nie dat hy dood nie,
God van die blou-blou lug
hy het sy vlerke lief, só lief."
Maar die mossie sidder,
lê dood, dood in my hand;
my keel voel swaar, my arms moeg
ek wil
maar ek kan nie, kan nie huil nie.

ABEL COETZEE

VIERDE DIMENSIE

Van dichten comt mi cleine bate;
die liden raden mi dat ict late
ende minen sin niet en vertare . . .

Een vremde historie — ende al waer —
gaet ic u tellen, hoert er naer . . .

„Kyk, Johan man, dis tog dood eenvoudig: Jy kyk na 'n landskap. Jy staan daarteenoor. Jy sien voor jou hoogte, diepte, breedte, daar buitekant jou. Maar één ding kan jy nie doen nie: Jy kan jou nie self as deel van daardie landskap sien nie, dis volkome buitekant jou. Ja, iemand anders kan jou waarneem as deel van daardie landskap. En jy kan hóm as deel van die landskap sien. Maar jy kan jou nie self in die landskap sien nie. Die landskap is so te sê een ruimte, en jy is 'n ander ruimte, en so nooit as nooit kan jy as kyker jou in daardie ander ruimte sien nie. Of stel dit anders. Jy is op pad iewers heen. Nou verkeer jy in 'n toestand van iewers-heel-beweeg. Onderweg kan jy op dwaalpaadjies of napaadjies of ompaaie beland. Dit kan jy doen omdat jy iewers-heen-beweeg. Maar dan breek die tydstop aan dat jy aanland op die plek waarheen jy beweeg het. Nou verander jou toestand: jy is nou in rus en jy kan in die nuwe toestand nie meer op die napaadjies afdwaal nie. Voorheen kon jy wel, maar nou kan jy nie meer nie. Die toestand van opreis-wees en die toestand van tuis-wees sluit mekaar volkome uit. Wat jy in die een kan doen, kan jy in die ander nie doen nie. Net soos wanneer jy leef en dan sterf, die een hou op waar die ander begin, die een kan nie in die ander nie. Dis aparte dimensies wat vir altyd uitmekaar bly.”

Artur en ek het, van alle dinge, oor dimensies gesels, hy as kundige, ek as leek wat ook probeer saam praat en nie orals tuis is in die tegniese terme nie. Toe het hy op dié aanskoulike wyse 'n eenvoudige beeld van die dimensies by my probeer tuisbring.

Die klok het toe gelui om die einde van die eerste reeks lesure aan te kondig en die begin van die etensuur. Ek groet hom en begewe my op pad huis toe.

Twee dinge gebeur toe sommer kort na mekaar.

Op pad na my motor wat voor die gebou geparkeer staan, gaan ek by ons briewebusse verby. Vir my is daar net een posstuk in 'n lang koevert, stempel Pretoria. Ek skeur dit oop,

merk dat dit 'n afgerolde brief is van drie, vier velle. My eerste neiging is om dit op te frommel en in die rommelkas te gooi net langs die hoofdeur. Ek doen dit tog nie, want dis nog 'n entjie kar toe en ek kan loop en lees.

En wat lees ek toe!

Dit:

„In Memoriam.

Die Akademie kondig met leedvermaak aan dat Freek, Gert en Johan ter siele is". Die aankondiging gaan voort: „inligting word oor die drie gesoek. Freek was lid van 'n musiekraad waar sy letterkundige kennis groot byval gevind het. Gert is minder bekend. In verband met Johan is reeds 'n landswye wedstryd aangekondig om 'n gepaste grapskrif. Voornemende mededingers moet veral melding maak van sy klein sieltjie en sy klein taaltjie, sy provinsiale agterlike en rommelrige styl, en veral sy apodiktiese letterkundige uitsprake."

Die stuk is sonder adres. Sonder naam.

Anoniem dus — naamloos.

Toe ek dit nou alles vasgestel het, het ek reeds gevorder tot by die randsteen van die straat, en onbedagsaam begin ek oorstap.

Die tweede ding gebeur toe. Motorremme fluit geweldig. Vervaard kyk ek op en sien 'n motor reguit op my afpyl. Omstaande studente gil en skreeu waarskuwings. Ek raap my op en spring één geweldige spring. Toe ek so deur die lug trek, hoor ek die bewonderende opmerking van 'n student. Gaats, kyk so 'n oue! Wie't ooit kan dink die ou swernoot kon nog só spring! Jippie . . .!

Onmiddellik daarna kom 'n telegramjoggie reguit na my toe. „Meneer Johan, telegram."

Ek wou nog ontvangsbewys teken, maar hy is meteens somer net weg. Toe lees ek maar:

„Aan Johan, Freek, Gert

Gaan onmiddellik by ontvangs hiervan na naaste lughawe stop wag op vliegtuig stop dadelik sonder talm stop

Van G.A."

Die skrik van die motorkar het my so uit lit geruk dat my oordeelsvermoë ongetwyfeld daardeur aangetas is, want sonder aarsel klim ek in my outo en begewe my na ons lughawe.

Hoe vreemd is hierdie rit. Van ons af tot by die lughawe is daar presies vyftien robotte. By geen enkele word ek deur die rooi lig vertraag nie. So iets kom selde in 'n leeftyd van 'n motoris voor. Maar nog meer. Dié pad is een van die drukste in ons hele geweste. Ek ry dikwels daarop, en laas nog het ek

gemopper omdat dit so uitgery is dat die hele rit 'n aanhoudende gestamp is. Nou ry ek egter so egalig en sag asof daar vanoggend nog 'n vars teerlaag oor aangebring is. G'n knik, g'n stamp. So sag soos in 'n droom vlot die reis. Ek kyk by die venster uit om die reisvlak waar te neem, maar kan niks besonders onderskei nie.

My huismense sal seker op my wag. Van die lughawe af sal ek nie kan bel nie, want ek weet nog nie waarheen ek op pad is nie. Sal maar van die vliegtuig af vra dat die telegrafis 'n boodskap moet stuur.

Maar waarheen gaan ek? En wie is G.A.? Die telegram is aan ons drie: Johan, Freek, Gert. Dieselfde name as in die naamlose brief. Ongetwyfeld sal die hele voorval in verband daarmee staan. 'n Samespreking tussen ons drie belanghebendes en G.A., wat beslis iets meer van die affêre af weet.

Voor ek nog verder hieroor kan peins, is ek al by die lughawe. Reeds het ek besluit om my motor in die parkeergarage aldaar te laat. Ek klim uit maar by die kantoortjie is niemand aan diens nie. Ek laat dus maar die kar daar, soos by 'n vorige geleentheid. Hulle sal wel weet dat dit versorg moet word.

Vinnig stap ek aan na die hoofgebou. Nêrens sien ek mense nie. Seker omdat dit etensuur is. Toe ek nader kom, gaan die hoofdeur van self oop asof die wind dit oop druk. Ek betree die wandelsaal en die deur swaai agter my dig. Ek kan nie juis te helder sien nie. Die skerp sonlig buite het my oë moontlik tydelik aangetas.

„Passasier Johan, gaan reguit deur uitgang Z en bestyg die vliegtuig wat reeds wag. Moenie talm nie.” Ek dag dis oor die luidsprekerstelsel wat dié boodskap kom, stap dadelik deur Z, maar buitekant word herhaal: Moenie talm, reguit na die vliegtuig.

Ek sien nie te skerp nie, maar daar staan tog 'n glansende swart vliegtuig met besonder lang vlerke, skerp na agter toe ontwerp asof daar teen uiterste hoë vaart gevlieg moet word. Teen die stygtrap op beland ek in die vliegtuig . . .

Geen deure wat toeklap. Geen waardin wat suurklontjies aanbied om die maagsappe te laat vloei as voorsorg teen „see-siekte” nie. Toe ek maar gewaar, sit ek, sonder veiligheids-gordel, en daar gaat ons. Ek probeer nog vasstel op watter oomblik ons wile die aanloopblad verlaat, maar wat, blykbaar het ons sommer uit die staanspoor die lug in gespring. En tog is daar geen ongerief nie.

Ek luister skerp of ek geluide van die enjin kan onderskei.

Hoor net 'n hoë gesuis. Straalvliegtuig? Nee, dit klink eerder as die getieng wat ek dikwels hoor as gevolg van middelloorontsteking . . . tintinitis het iemand dit genoem. En tog ook nie. Dit klink byna soos dié keer, jare gelede toe ek uit die boom op my kop geval het. Of is dit tog maar die suising van die wind deur die deure wat nie toegemaak is nie?

Meteens land ons op 'n lughawe, sonder skokke. Mens kan maar net sê: Skielik is ons daar. „Ons” is ek en die vliegtuig en die onsigbare bemanning — as daar so iets is. Daar hoor ek die aankondiging; dit kom uit die vliegtuig uit: „Passasier Freek, deur uitgang Z, bestyg die vliegtuig, moenie talm nie”.

En daar verskyn Freek. Voel-voel kom sit hy langs my. Weg is ons weer, net soos die vorige keer.

Freek neem sy bril af, vryf in sy oë soos iemand wat 'n vaagheid wil wegvryf.

„Verskoon tog, maar my oë is onverklaarbaar dof. Maar sien ek reg: Johan, is dit jy?”

„Dis ek, maar waarheen is jy op pad? Wat se gedoente is dit dié?”

„Ek dag jy sou weet!”

Freek wis net so min as ek. Hy vermoed ook maar ons gaan iewers 'n samespreking hou. Met wie? Ons sal natuurlik nog vir Gert moet oplaai.

Naderhand bedui Freek ek moet naby luister. Die suisgeluid pla. Ek hou my oor teen sy mond.

„Ek sien sleg, maar dis al vir my of daar anderkant jou, in die hoek iets sit. Dis net 'n ding. Sy buitelyne kan ek nie sien nie. Net dit: daardie sitplek het net 'n leuning vir die een arm, die duskantste. En die rugleuning kan ek nie sien nie, net asof iemand daarop sit wat nie deurskyn nie.”

So goed as wat ek kan, probeer ek onderskei. Ja, dit is beslis so. Ek kan nie daar deur sien nie. Maar dis nog vormloos, sonder duidelike omtrek. Dis net 'n vae aanwesigheid.

Die fluitnoot verflou meteens en daar sit ons al weer. Sommer net so. Die aankondiging weerklink: Passasier Gert, deur uitgang Z, bestyg dadelik die vliegtuig, moenie talm nie.

Hierdie keer kan ek dit duidelik hoor: die aankondiging kom uit daardie hoekie waar die aanwesigheid sit!

Ook Gert kom voel-voel binne soos iemand wat bysiende is. Hy kom sit by ons.

„Verskoon tog, ek het my bril iewers verloor en daarsonder sien ek net so min soos die geeloog van die robot: Ek vermoed dat dit jy is, Johan, en jy, Freek. Reg?”

Voor ons oor en weer gegroet het, is ons al weer in die lug,

skynbaar sommer regop. Freek en ek beduie vir Gert oor die Aanwesigheid. Hy kyk, sien eers niks nie.

Dit word toe meteens donkerder. Vermoedelik vlieg ons in 'n digte wolkbank. Toe Gert weer kyk, kan hy beter sien. Die Aanwesigheid is ook vir hóm sigbaar. Ook Freek en ek kyk. Die ding word groter. Niks van die sitplek is meer sigbaar nie.

Toe laat die Aanwesigheid van hom hoor.

„Julle sit al drie met die gedagte dat julle huismense nie weet waar julle is nie. Bekommer julle nie — hulle weet reeds. Dit was vanmiddag voorbladnuus in al die koerante. Teen môre-oggend sal dit in die uithoeke van die aarde bekend wees van julle drie. Maar kom, laat ons ons besig hou met dié dinge waarvoor ons hier is.”

Die Aanwesigheid word steeds groter. Die hele agterdeel van die vliegtuig is onsigbaar, soos of iets dit só volledig vul dat niks anders daar deur sigbaar is nie. Dit word Groter . . . Soos 'n openbaring tref dit my: G.A. — die Groot Aanwesigheid!

„Natuurlik sal julle wil weet waarom julle hier is, op pad waarheen. Het julle al ooit gehoor van die krag wat uitgaan van 'n wens, 'n begeerte, 'n verlange? Ek bedoel nie dié soort begeerte waar mens, sê nou maar, graag 'n perske wil hê in die winter nie. Maar dié begeerte waarin jou hele wese opgaan, soos wanneer iemand jou tart en jy dan vir hom sê: Ek wens jy vrek! In daardie oomblik is jou drif soos 'n brand wat vernietig en verwoes, alles wegskroei, en die wens gaan in vervulling.”

„Ja, ek sien, julle het almal van so iets gehoor. Julle mense begin mos nou ook kennis neem van die geheimsinnige, verborge kragte van julle eie gees. Gert, wat is jou laaste gedagte wat jy kan onthou? Vertel omstandig.”

Gert knip sy bysiende oë. „My seun en ek het in Monumentstraat langs gery. Hy bestuur. Ek was net by die poskantoor in om my briewe af te haal. Soos ons ry, lees ek. Die laaste een is in 'n lang koevert. Ek maak dit oop. Daar staan . . .”

„Toe maar,” sê die Groot Aanwesigheid, „julle weet al drie wat in daardie brief staan — julle is ter siele. Nogal lakonies. Maar toe, ná jy dit gelees het — wat was jou laaste gedagte?”

„Dat ek my lewe sou laat om nou dadelik by Johan en Freek te wees om dié infame . . . infame . . . te bespreek. Dis al wat ek weet, al wat ek onthou.”

„Juis,” sê G.A., „jy sou jou lewe wou laat . . . Weet jy wat staan in julle aandkoerant? Luister: Sonderlinge ongeluk. Van-

middag tydens die etensuur het meneer Gert, welbekende dramaturg, en sy enigste seun in Monumentstraat af gery. Op onverklaarbare wyse het die motor buite beheer geraak, teen hoë spoed met 'n elektriese paal gebots. Met dié het meneer Gert uitgeval. Die seun is erg beseer in die hospitaal opgeneem, maar sy toestand is nie kritiek nie . . . Onthou jy iets daarvan, Gert?"

Gert staan half op: „Ja, so vaag weg . . . en daarna . . . 'n telegramjoggie met hierdie snaakse telegram.” Hy soek daarna in sy sak, maar kan dit nie kry nie.

„Laat dit maar,” sê G.A. „dis bekend. En nou jy, Freek. Jou laaste gedagte was . . .”

„Ek het op die hoek van die bus afgeklim. Ons jongste dogter het my daar ingewag met 'n brief in 'n lang koevert. Dieselfde as dié van Gert. Ek loop dit sommer in die straat en lees. Ek voel 'n slag . . .”

„Ja, ja,” sê G.A. „jou laaste gedagte, wat was dit?"

„Om sonder verwyf by Johan te wees. Dié smerigheid moet ons oplos.”

„Ja, om onverwyld by Johan te wees. Weet jy van jou dogter? More-oggend sal die sjirurg haar been bokant die knie moet afsit, maar sy sal leef.”

Freek maak 'n dowwe geluid.

„Toe maar,” sê G.A. „jy het reg vermoed, en Gert ook . . . wat van julle geword het. Daarby kom ons nog. Johan, wat kan jy onthou?"

„Dat die student gesê het: Gaats, kyk so'n oue, hoe hups kan hy nog spring.”

„En toe?"

„Toe die telegramjoggie met die dringende boodskap.”

„Ook jy vermoed reeds waar daardie sprong jou beland het. Maar sê eers: Jy het dieselfde brief ontvang. Toe jy dit gelees het, wat was jou laaste gedagte?"

„Net 'n onbedwingbare verlange om uiteindelik verlos te wees van die lewe, om plek te maak vir keffers en agterryers sodat hulle aan eie lyf kan voel wat dit beteken om gedurende 'n lang lewe heen bouend te werk deur te doen wat nie gelaat kan word nie. Maar beteken dit nou . . .?"

„Ja,” knik G.A., „dis wat dit beteken. Daardie ander dimensie waaroor jy en Artur gesels het, jy is onderweg daarheen omdat jy die sleutel gevind het wat die poort daarvan ontsluit: die krag van die skroeiende verlange. Jy was eerste en Freek en Gert daarna. Hulle het maar net verlang om by jou te wees. Jy sal onthou: ons het jou eerste opgelaai. En die

telegramjoggie . . . julle weet nou wie hy was en waarom hy nie ontvangsbewyse laat teken het nie."

„Maar beteken dit dan dat my wens en Gert se wens sterk genoeg was om . . .", vra Freek.

„Moenie vergeet nie, julle het elkeen die aankondiging van julle dood ontvang toe julle nog in die lewe was. Die naamlose opstellers van dié brief het in werklikheid begeer dat julle moet stik. Die krag van die begeerte . . . en daarby julle eie begeertes om by Johan te wees, en hý was reeds op reis. Hoe kon dit toe anders?"

„G.A. U sê — op reis. Ek het dan verstaan ons is in 'n nuwe dimensie, dié waarin net die geestelike dinge bestaan, en dat ons ou dimensie en hierdie nuwe een mekaar uitsluit. As dit so is, dan kan ons mos net in die een of ander wees?" merk Johan op.

„Julle het reeds gemerk dat ons in die donker vlieg, asof ons in 'n wolkbank is. Julle het almal las met julle oë, asof dit dof geword het. Dit alles beteken net dat julle by die grens van die nuwe dimensie is. Hoe meer julle die oue verlaat, hoe duideliker sal julle my sien. Onthou, aan die begin van ons reis was ek net 'n blinde kol vir julle oë, niks meer nie. Nou is ek al die halwe vliegtuig vol," verduidelik die hoek van die vliegtuig waar G.A. moet wees.

„Hoekom kan ons nie sommer meteens oor die grens nie?" vra Gert om inligting.

„Daar is so baie dinge. Elkeen van julle rig julle lewe so in asof daar nooit 'n einde aan gaan kom nie. Miskien is dit verstaanbaar en goed. Julle weet reeds van die krag wat uitgaan van die begeerte. Julle lewe is ook so: dit loop af volgens 'n patroon wat julle self beplan. Vanjaar wil jy nog dít doen, aanstande jaar dát, die jaar daarop wat anders, en . . . nou ja, jy dwing jou lewe voort op daardie patroon. Maar, as jy nou onverwags „ter siele" raak, dan bly die krag van die ander beplande jare nog voortstu, dit lewe nog so te sê ná, die beplande patroon dwing jou om voort te gaan! Die patroon wil nie sterf nie, dit dring om voltooi te word. Dis net soos julle motorkarre — daardie voortreflike moordtuig waarvoor julle so lief is: jy ry, skielik spring iemand voor jou in, jy slaan remme aan, maar jy is lankal oor hom heen, dan kom jou motorcar eers tot stilstand. Jou gees moet so te sê eers afkoel van jou begeertes, want waar ons heen gaan is geen begeertes, geen brandende wense, en geen herinnerings nie. Ondanks wat julle groot aardse digter sê bly daar niks aan julle kleef wanneer

julle die nuwe dimensie binnegaan nie. Om die saak suiwer te stel: Jy kan nie die nuwe dimensie betree voordat alles in jou tot stilstand gekom het nie. En dan sal die donker om jou oë ook verdwyn."

G.A. gaan voort onderwyl die duisternis geruisloos om ons heen bly hang: „Dis duidelik dat julle soos klippers was in die skoene van julle naamlose medemens. Moontlik het julle begeertes en hulle begeertes gebots. Miskien sal dit help om gouer af te koel as elkeen van julle aan mekaar sal erken wat daardie begeertes was. Gert, as laaste, kan gerus maar eerste vertel."

„'n Volkstoneel, dis wat ek wou help ontwikkel. Spanninge en strominge uit ons eie lewe so voorstel dat ons ons eie vreugde en leed kan aanskou, in pleks van al die vertaalde vreemde goed, en . . . en . . ."

„Gert, het julle — jou volk — 'n toneel in sy geheel? Kan jy 'n ding ontwikkel as dit nie eers daar is nie? Was jou optrede nie voortydig nie?"

Gert antwoord nie. Ons bly lank stil.

Toe begin Freek naderhand somer van self: „Ons volk word bedreig deur ondergang by gebrek aan die regte soort wetenskaplike kennis. Ek wou hê ons akademie moet sy lede lei in die rigting van navorsing, hoëre wetenskap." Hy dreig om oratories welsprekend te word. G.A. onderbreek hom met 'n vraag:

„Is dit nie so dat jou volk vroeër net debatsverenigings geken het nie, met resitasies, erkenning van mekaar se aldagse prestasies en eindelose debatte nie? Hoe kan mens nou in een leeftyd . . ."

„Maar," val Freek half ongeduldig in, „moet mens dan nie probeer nie, moet mens maar somer laat loop?"

„Nee," antwoord G.A., „vir die mens is weggele om te doen wat sy hand vind om te doen. Daarby moet jy onthou dat jou eie lewe opbou, maar nie die Lewe nie. Dié gaan voort. In één geslag kan nie iets groei wat baie geslagte nodig het nie. Omdat jy die patroon vasgele het, sal dit voortgaan. Die lewe sal ander vind om jou taak verder te voer. En nou Johan."

„Daar is weinig om te sê, en dit weet U reeds: ek het geglo 'n volk se letterkunde is groot in die mate waarin dit organies uit die volk se lewe in al sy vertakkinge groei en dan uitstyg bokant die plaaslike. Moontlik het my vermoëns te kort geskiet. Dis nie wat nog pla nie, maar wel die geval van 'n groot vriend. Hy is lankal heen. Toe hy siek was en nog genees kon word deur die krag van 'n wens, het ek nie dié wens geken

nie. Dit weet ek nou en dit lê soos 'n groot verwyd in my."

„Laat ook dit tot rus kom," sê G.A. „Jy self, Johan, sou jy wou terug keer deur die krag van 'n wens indien dit nog moontlik sou wees? Dink jy jou vriend sou jou dankbaar wees om die krag van jou wens?"

Dit begin reeds ligter word. „Daar is nog één ding wat julle almal pla en wat julle nog duskant hou: Wie gaan julle opvolgers word? Kyk mooi, en julle sal iets openbarends sien."

Voor uit die vliegtuig beweeg iets vaags in ons rigting, word duideliker, en toe dit regoor ons kom, onderskei ons drie persone.

„Maar dis mos Niekie, Bartel en Koos Najaar!" Laat Freek verbaas hoor.

Toe verdwyn hulle agter ons verby.

„Freek het reg," vervolg G.A.

„Ag nee tog nie ons opvolgers nie?" laat Gert teensinnig van hom hoor.

„Luister," gaan G.A. geduldig voort. „Omdat ons by die dimensie van geestelike dinge is, kon julle vliegtuie sonder let deur mekaar heen skuif. Niekie is reeds verouder en oud, maar hy het nog 'n groot drang na die geneugtes van die lewe. Bartel het reeds die middeljare bereik en nog steeds sien hy die groot verlange van sy lewe voor hom uitvlug, onbereikbaar soos 'n skim: hy wat van sy eie geslag nie leier kon word nie, probeer tevergeefs aanklop by elke ander geslag jongeres. Ook sý tyd is verby. En Koos Najaar — nog so jonk — wil so graag die nuwe naloop, agter die skyn aan en is daardeur reeds opsy geskuif. Vandaar sy naam. Sy tyd verby. Maar julle het gesien hulle reis terug, wat beteken hulle is nog daar waar julle vandaan kom. Geestelik is hulle reeds afgedaan en reeds oorhandig aan die geskiedenis. Dis net nog die onbedaarlike drang van verydeling wat hulle aan die gang hou."

„Maar," klink Johan se stem yl in die die aangroeiende lig, „wat sal dan gebeur?"

„Lewe gaan voort — immer voort." G.A. vul reeds byna die hele binneruimte. „Onthou: onder aan julle naamlose brief staan — „Verdere lyste vroeggestorwenes sal van tyd tot tyd verstrekk word." Elkeen sal op sy tyd hierdie reis aflê. Salig is die van julle van wie die gees ook stil word as sy liggaam afgedaan is, hulle sal rus ken. Elkeen se opvolger staan reeds agter hom. Ook die naamlose skrywers van julle brief sal

hierdie reis aflê en ontdek dat begeertes ydel is en uitbrand, en dat hulle opvolgers reeds wag op hulle heengaan."

Net toe breek ons deur die donker bank die volle lig in wat sereen uitgestrek lê soos 'n wolkeveld onder die son.

En daar was vrede.

CHRIS RENCKEN

KONFLIKTE

Jy droom van goue Griekse vase
en slange wat jou nagte steur.
Jy drink die beelde in ekstase,
ontwaak en vra: „Wat het gebeur?”
Jy sê jy hou van skone kunste
en vrees die bose in jou hart.
Jy dink die Muse bring jou gunste,
terwyl die Duiwel jou uittart.
Ek sê dit is jou kinderdag
en opgekropte lewensdrang.
Dit is Sadisme, staan verslae,
maar Oedipus gaan steeds sy gang.
Kom sien my weer 'n bietjie later —
Jy ken my nou — jou Psigiater.

MEINTJIESKOP 1957

Hoog op die berg het ek gestaan, die sfeer,
die hemelruim om my gespan; en my
vingers kon dit aanraak. Groot was ek, vry
en verhewe — oor alles was ek Heer.

Die duisend liggies van die skemeruur
het ek saamgevat met een gebaar. Weer
klink die heelal se orkes — Ek dirigeer
die wêreld met die dag se laaste vuur.

Ver onder my die mensdom, nietig klein,
en agter my die Staatsgebou se prag.
Maar ek is groter — myne is die mag
om te besluit oor wat sal bly of kwyn.

'n Koue wind het my toe met sy skim
vernietig — nugter het ek afgeklim.

BEDE

Gee God, dat ek my medemens verstaan —
dat ek hom lief kan hê: Gee my die krag
dat ek die ander wang kan draai en mag
verhoed dat ek ooit bron is van 'n traan.

hierdie reis aflê en ontdek dat begeertes ydel is en uitbrand, en dat hulle opvolgers reeds wag op hulle heengaan."

Net toe breek ons deur die donker bank die volle lig in wat sereen uitgestrek lê soos 'n wolkeveld onder die son.

En daar was vrede.

CHRIS RENCKEN

KONFLIKTE

Jy droom van goue Griekse vase
en slange wat jou nagte steur.
Jy drink die beelde in ekstase,
ontwaak en vra: „Wat het gebeur?”
Jy sê jy hou van skone kunste
en vrees die bose in jou hart.
Jy dink die Muse bring jou gunste,
terwyl die Duiwel jou uittart.
Ek sê dit is jou kinderdae
en opgekropte lewensdrang.
Dit is Sadisme, staan verslae,
maar Oedipus gaan steeds sy gang.
Kom sien my weer 'n bietjie later —
Jy ken my nou — jou Psigiater.

MEINTJIESKOP 1957

Hoog op die berg het ek gestaan, die sfeer,
die hemelruim om my gespan; en my
vingers kon dit aanraak. Groot was ek, vry
en verhewe — oor alles was ek Heer.

Die duisend liggies van die skemeruur
het ek saamgevat met een gebaar. Weer
klink die heelal se orkes — Ek dirigeer
die wêreld met die dag se laaste vuur.

Ver onder my die mensdom, nietig klein,
en agter my die Staatsgebou se prag.
Maar ek is groter — myne is die mag
om te besluit oor wat sal bly of kwyn.

'n Koue wind het my toe met sy skim
vernietig — nugter het ek afgeklim.

BEDE

Gee God, dat ek my medemens verstaan —
dat ek hom lief kan hê: Gee my die krag
dat ek die ander wang kan draai en mag
verhoed dat ek ooit bron is van 'n traan.

Doellose lewe is kil.

Soek ekstase in glase en dwase
gerase, snikkende sang:
Kort stond „geluk”, oomblik verruk
deur plukkende, rukkende ritmes.
Uitgeslote bondgenote, verstote —
Alleenwees maak bang.

Stedelike tempo is druk.

Huisgesin, vae skim wat tog in
verlangende harte bewe:
„O kon ons weer terugkeer na teer
liefde, sorg van 'n tuiste;
of moet ons wag vir nog 'n dag, en nag
in vriendlose lewe?”

Gebrek aan geloof maak seer.

Dag kwyn — laaste skyn verdwyn
van kaal betongeboue
en uit gate, op strate verlate,
kom molle van die stad.
Soos motte saans om lamplig dans, lok glans
van Neon na die koue.

Broekies is nou in nate.

Gelag

QUO VADIS?

Ek het die klei geneem en in my hand
het dit 'n beeld geword. Ek het die kleur
gemeng, en in my kon ek lewe speur —
'n lig, 'n geur — gevoelens bo verstand.

My boog het oor die snaar gespan, en klank
het my verdrink. My Liefdes was vergeet —
net ek het oorgebly. Dit was my leed:
my naastes was vervreemd — alleen, te lank.

Toe het ek Orpheus en Pan laat vaar
om weer die Mensdom op te soek. My Gees
'n put, my Siel 'n dowwe, honger pyn.

Ek het die Liefde weer gevind. Tien jaar
van Eensaamheid verby — toe weer die Vrees:
as ek nou skep — sal Liefde weer verdwyn?

P. HORN

'n Duitse politieke digter:

HANS MAGNUS ENZENSBERGER

Daar was politieke digters in Duitsland sedert die tyd van Walter van die Vogelweide, wat aan die stryd tussen die pous en die Duitse keiser deelgeneem het (ca. 1200). Die politieke digter in Duitsland is nietemin 'n buitengewone verskynsel, en hy moet 'n Walter von der Vogelweide, 'n Heinrich Heine of 'n Berthold Brecht wees, voordat sy politieke gedigte deur die lesende publiek aanvaar word. Hans Magnus Enzensberger, wat natuurlik net soos die ander genoemde digters nie net 'n politieke digter is nie, het die kuns verstaan om twee digbundels in die lig te bring en is vandag een van die vier of vyf werklik uitstande lirici in Duitsland met 'n eie styl. Natuurlik het hy geleer: van Benn die moedige woordekeuse en kritiese houding teenoor sy eie gedigte, van Brecht die skynbaar moeitelose parlandostyl, van die Romeinse satirici die etsende aanval op die bestaande order. Enzensberger glo, dat 'n gedig, wat net politiek is, onmoontlik is. Agitasie en opskudding mag 'n belangrike deel van partypolitiek wees, maar hulle is nie genoeg vir 'n gedig nie. Ook die positiewe houding, die onkritiese, die volksverbonde, wat van die digter verlang word, kan hy nie aanvaar nie, hy moet krities teenoor alles staan, die gewete van sy volk wees. Net so kan hy die roeping beantwoord, wat hom dryf. Net 'n diktator stel aan sy digters die eis, om die bestaande te prys en die onbereikte te propageer: in 'n demokratiese land is die taak van die digter 'n ander een. Enzensberger herinner ons weer aan hierdie taak en die ou waarheid, wat ons maklik vergeet, omdat dit so eenvoudig is en geen twyfel toelaat: ook die moderne, soos elk ander poësie, praat van iets.

Enzensberger veg nie vir die een of ander party nie, die misstande is hier en spring oor party en landsgrense, „soos die radioaktiewe isotope in die lug”. Hy praat van gevare, wat ons nie kan sien of hoor nie, maar wat ons saamsnoer soos 'n onsigbare spinnerak, gevare, waarvoor ons nie 'n naam het nie. Hy probeer hulle sigbaar maak:

„iets, wat geen kleur het, iets,
wat nie ruik nie, iets taais”.

Die simbool van die taaie, onsigbare, gaan deur Enzensberger se politieke digkuns. Dit is die skuim „voor die mond

van ons eeu", dit is die poele waarin die sprokies en die stede verdrink en die visse verstik.

Enzensberger praat van die gevare, wat agterdochtig is, omdat ons hulle nie besef nie, maar ook van die gevare wat ons nie wil besef nie, omdat hulle onaangenaam is, wat ons vergeet in die „ewige lente van amnesie". Hy bedoel die tegniese wêreld, die burokrasie, wat die mens vreemd vir homself laat word, die gevare van die radioaktiwiteit, die bakteriologiese oorloë, die medisyne, die verdoeseling van die waarheid in nuusblaaie en radio's. So sien hy ook die verborge euwels in die Duitsland van die „ekonomiese wonder", euwels wat ons nou reeds as normaal beskou: die haas:

„waar die kalender hom self afskeur van onmag en haas",
die leë bedrywighe:

„waar die vrye tyd spoor en gas gee en neerval", en dat ons ons vreeslike verlede vergeet:

„want dit is waar,

wat sy slagoffers, doodgewone dooie mense,
uit die aarde roep, iets geluidloos en tevergeefs."

En al die ander dinge, wat 'n normale samelewing van 'n volk meer en meer onmoontlik maak.

Maar die gehalte is nie die beslissende ding nie; beslissend is die formele middel, wat 'n gedig maak. En hier onderskei hy hom meeste van die politieke digters veral van Oos-Duitsland, wie se gedigte eentonig en dodelik vervelig is. Sy taal is altyd verfrissend nuut, deurdat hy alle bereikbaarhe van die moderne spreektaal asook die verhewe taal beheers en uitdrukings uit die taal van misdadigers net so soewerein beheers soos uitdrukkinge uit die geskiedenis, uit spreekwoorde en digkuns van vroeëre eeue. Hy gebruik ou tegniese soos die Romeinse retoriek om nuwe effekte te verkry: stylfigure soos die oxymoron kry 'n nuwe betekenis in 'n sin soos: „afwesig is ek hier" of „in die gemoedelike ellende". Ook die katakrese, die samestelling van woorde wat nie bymekaar pas nie, is so 'n stylfiguur, wat hy heel baie gebruik: „waar die mense onverbiddelik lief vir mekaar is". Hy breek ou woorde op en bou nuwes daarvan: uit „sozialpartner" en „stimmvieh" vorm hy „sozialvieh", om te wys hoe die moderne mens gelei word in al sy betrekkinge soos vee deur 'n paar herders. Of hy gebruik die woord „gebetsturbine" in plaas van „gebetsmuehle", om te wys dat ook die religieuse gebruik nie vry is van die veranderinge in ons tegniese wêreld nie. Herhaling, gelykloop van reëls, ritmiese veranderinge word almal gebruik om 'n

ervaring uit te druk:

„waar uit ruïnes ruïnes spruit,
splinternuut, ruïnes op voorraad,”
waar die herhaling van die woord „ruïnes” ’n herhaling van
altyd die selfde proses aandui.

Volgens die woorde van baie moderne digters ontstaan ’n gedig nooit uit ’n gevoel nie, maar in die labor. ’n Moderne gedig is ’n eksperiment, wat probeer werklikheid vasvang. Dit is net moontlik vir iemand wat die werktuie, wat taal vir hom gereedhou, kan gebruik, iemand, wat hierdie werktuie soewerein beheers, wat ’n streng wil het tot struktuur. „’n Moderne digter modelleer, fabriseer woorde, maak hulle oop, laat hulle ontplof, verniel hulle, laai hulle met spanning . . . lettergrepe word gepsigoanaliseer, tweeklanke word omgeleer, konsonante verplant.” Volgens hierdie beeld van Benn, werk Enzensberger, bewus van die problematiek van die digkuns vandag as ’n geheel: kan ons taal, kan al die ou vormprinsipies nog ons wêreld uitdruk, of is dit veelmeer onmoontlik om te dig: want om te dig beteken tog om ’n orde te stig tussen die aparte dele van die wêreld. Dit is ’n digkuns naby die afgrond van die dinge wat teen spyte van al die woordekuns van die moderne digter nie meer gesê kan word nie. En so worstel Enzensberger soos ander digters teen die onuitspreeklike.

LANDSTAAL

deur HANS MAGNUS ENZENSBERGER

wat het ek hier verloor,
in hierdie land
waarheen my ouers my gebring het
deur argeloosheid?
hier gebore, maar troosteloos
afwesig is ek hier,
wonende in gemoedelike ellende
in die net tevrede groef.

Wat het ek hier? en wat het ek hier te doen,
in hierdie slagskottel, hierdie luilekkerland,
waar alles opwaarts, maar nooit voorwaarts gaan,
waar die oorfloed in die bestikte hongerdoek byt,
waar in die lekkernywinkels die armoed, doodsbleek,
met verstikte stem uit die slagroom roggel en roep:
dit gaan boontoe!

waar 'n winsspan ver van die arme rykes die ryk armes uit
opwinding hulle teaterstoele verpletter,
daar gaan dit opwaarts van val tot val,
waar die betalingsbalans hosanna en alles wat reg is sing
en roep: dit is nie genoeg nie,
dat daar die vrye tyd spoor en gas gee en neerval,
dit is die kleinste euwel, dit is net die helfte,
dit maak nie saak nie, dit is nie genoeg nie,
dat die tariefpartye deur die strate dwaal
en met gebalde vuiste juig
en sing en sê:

hier gaan dit opwaarts
hier is rykdom, hier kan mens lekker lewe,
waar dit agteruit opwaarts gaan,
hier skiet die direkteur die direkteur met die gesangboek af,
hier voer die liggewondes teen die swaargewondes oorlog,
hier moet ons onverbiddelik lief teenoor mekaar wees.

en dit is die kleinere euwel,
daaroor is ek nie verbaas nie,

dit neem die koper as deel van 'n koop
hier, waar een hand die ander koop,
hand op die hart, hier is ons tuis.

Hier laat ons hutte bou,
op hierdie ariese afvalhoop,
op hierdie krassende parkeerplek,
waar uit ruïnes ruïnes spruit,
splinternuwe, ruïnes op voorraad, op afbetaling
op wegroep, op herroep:

Teenwoordigheid is heerlik,
waar die verbruikte verbruiker,
en dit is die kleiner ewel,
se hare uitval.
waar hy sy suksesvolle hoof omhul
met karton en plastiek,
waar hy afwesig uit die groef roep:
hier laat ons hutte bou,

in hierdie moordenaarsgroef,
waar die kalender hom self afskeur van onmag en haat,
waar die verlede in die vuilis smeul,
en die toekoms met kunstande kners,
dit kom daarvan dat dit opwaarts gaan,
daar goei ons water daarop,
dit is hier so gebruiklik, dit verbaas my nie,

goudbedorwe lê ons hier,
waar die positiewe tot die hoogste koers noteer
en die sakekamers koop volledig daarvan,
en sit agter panserglas op 'n baar,
waar ons mekaar vind onder blindes
in die skou-, koop- en wapenhuise,
en dis nie al nie, dis net die helfte,
dis 'n diepbevrore wildernis,
dit is 'n suksesvolle raserny, dit dans
in 'n nooddruftige nerzpels op stukkende knieë.
in die ewige lente van geheueverlies.

dit is 'n land wat anders is as ander lande,
dit spyt my, en dat my dit spyt,
dit is die kleiner ewel, want dit is waar,
wat sy slagoffers, heel gewone dooie mense

uit die aarde roep, taamlik geluideloos en onsuksesvol,
wat tot by die klankdigte plafon dring,
van onder, en dit beslaan, dat dit donker word,
vlekkerig, nat, tot 'n poel
'n doodsgewone poel dit oorswem.

en die butzemann oorswem,
die löweneckerchen, die allerleirauh,
die mooi rapunzel, hulle is nie meer hier nie,
en daar is nie meer stede en nie meer visse,
hulle is versmoor in die poel.

soos my broers, die voortreflike en hulpelose treinpassasiers,
hulle spyt my, die vrome geregsvolbringers,
die gasmanne, hoe hulle deurwaard
met hulle soldeertange, hoe hulle stap
in hulle afwesige stewels, deur die bodemlose,
die stralekrans volgens voorskrif diep in die nekke:

ja, sou dit mense wees soos ander mense,
was dit 'n heelgewone, 'n ander
as hierdie nag- en newelland,
gevol met afwesiges,
wat nie weet, nog wil weet, wie hul is,
wat in hierdie land gekom het
op die vlug van hierdie land weg
en wat vluggend sal wees tot aan die groef:

as dit maar anders was, was daar hulp,
was hier raad en genoegdoening,
as dit net nie hierdie brak, monddooie vyandsland was nie!

wat het ek hier verloor, wat soek ek hier
en por aan hierdie onbevoegde bondel
van ordetekens, gebruiksbewyse,
hoedvere, uitverkope en vind niks
anders as kroniese, kronologies-geordende gimsale
en saak bewerkers vir menslikheid
in die kasernes vir die kasernes vir die kasernes:

wat moet ek hier doen? en wat moet ek sê?
in watter taal? en vir wie?
daar pynig die keuse my soos 'n messteek,
dit berou my, dit is die kleinste euwel,

dit roep ens.
met klein uitroepies teen hemel
en dit doen net veel groter voor as wat dit is,
maar dit is nie volmaak nie,
dit is net die hemelgerende helfte,
dit is nog nie genoeg nie:
want hierdie land, rasend van honger
verwoes sy hare so sorgvuldig met eie hande,
hierdie land is van homself geskei,
'n verskeurde, inwendig-geskeie hart,
onsinnig-kloppende, 'n bom van vlees,
'n nat afwesige wond:

duitsland, my land, onheilige hart van die volke,
byna berug, van val tot val
onder alle gewone mense:

my twee lande en ek, ons is geskeie mense,
en tog is ek noodsaaklik hier
in sak en as, en vra my af:
wat het ek hier verloor?

dit het ek hier verloor,
wat op my tong sweef,
iets anders, die hele,
vreeslose skerts met die hele wêreld
en nie in hierdie poel verdrink,

verlore in hierdie vreemde, geskeie geroggel
die gedronge geroggel in hierdie *nuwe duitsland*
die frankfurtse algemene geroggel
(en dit is die kleinste euwel)
'n monddooie gewurg, onbewus van homself,
waarvan ek niks wil weet nie, modelland,
moordenaarsgroef, waarin ek hartlik gegooi is
met half-lewende liggaam,
daar bly ek nou,
ek twis, maar ek wyk nie,
daar bly ek 'n tyd lank,
tot ek daarvandaan gaan na die ander mense
en uitrus, in 'n gewone land,
hier nie,
nie hier.

Vertaal deur M. van Dyck

EDWIN DE KOCK

ABCDEFGHIJKLMN OPQRSTUVWXYZ 1234567890

Vandat ek deur die nou poort van die smart
op dié planeet 'n heeal binnestort,
onnosel maar met die wysheid om te ween,
tot ietwat later wanneer iemand my
weer uitsmyt deur die valdeur van die graf,
is dit — met variasies — my kodenommer,
die somme van my dae. Dis hunkering
en dis 'n wag op iets (wie weet) wat kom
en dis die sloping van die sekerheid
as jaargetye my ellendig maak
met hul mallemeule en 'n vrag gesigte
en in my die ongehoorde, sagte plons,
die tevergeefse boemerang van die bloed.

GOLGOTA

Hy het die wêreldsware balk gedra,
die Skrynwerker, vir nog 'n dag se taak.
Aan hierdie altaar hang Hy, naak en styf.
Nou is Sy vlees, die Woord wat God gespreek het,
vir alle oë hoorbaar, lyflike liefde
vir ewig op vier verskriklike wêreldplekke
vasgeklank.

Die walmdik, bitter bloed
drup tik-tik oor die offerhout,
en Hy is self die vuur waarin Hy brand,
die lewensson wat tot 'n lig verteer —
maar stadig, soos die eeusekondes skryn
en duisternisse aan Sy wese vreet.

Die berg is leeg, die kruishout weggevrot,
die honers met hul aasvoëlharte vort
na 'n donker land; maar kyk; op daardie kop
is Hy, nog steeds, nog steeds, vir alle tye
in heerlikheid en helleleed verstar.
En uit die lyf se branding styg Sy siel
as offerrook by dié planeet verby,
deur gesterntes en alle afstande
waar oë en sonne soos van deernis blink.

EPISODE

Meteens was daar 'n hond
waar niks nog ooit skyn te gebeur
het nie, op daardie stukkie dorgetrapte grond.
My sintuie was effentjies te laat
vir die opvang van die groot moment,
want hul was vasgeveg in lentetooi en -kleur
en 'n vriend se dierbare, gemoedelike praat.
Toe ek my wese daarheen wend,
was hy al op sy plek —
soos uit 'n bedding skielik uitgestote klein
en kroeserige blaartjies — lyf en pote uitgestrek
vir sy vietse wegdraf en verdwyn.
Dit het gevoel asof
dit weer die allereerste Vrydag was
en uit die saadkiem van 'n Woord en stof
'n hond gespruit het soos die gras.
Ag, het ek maar die aanskouing van sy kom,
sy skielike was en blom,
sy swart, viervoetige daarwees uit die ewigheid
verdien.
En toe moes hy mos wegspikkel met die tyd
se nooit weer sien!

FRITS GAUM

'N KONSEKWENT-CHRISTELIKE STANDPUNT TEN OPSIGTE

VAN DIE CHRISTUSFIGUUR IN DIE KUNS

Meer as 'n dekade gelede het G. Dekker in sy artikel „Die Calvinisme en die Kuns”¹ 'n sterk pleidooi gelewer vir die aanvaarding en uitbouing van 'n Calvinistiese kunsbeskouing. So 'n kunsbeskouing, sê hy, sal rekening wil hou met die feit dat God die Skepper van die skoonheid is, en dat Hy aan die mens die gawe skenk om kuns te kan skep en te kan geniet; voorts sal erken word dat 'n kunswerk nie eties voos en tegelykertyd esteties van hoë waarde kan wees nie, en dat dit wat godslasterlik is, nooit vir „skoonheid” kan deurgaans nie. Dekker wys daarop dat ook 'n kunswerk in laaste instansie as *lewenswaarde* beoordeel word: ook dit word geplaas teenoor die beoordelaar se hele stel van lewenswaardes, sy lewens- en wêreld- en Godsbeskouing.

Vir die doel van hierdie studie sal genoemde Calvinistiese kunsbeskouing as uitgangspunt geldig wees, alhoewel ons die naam „Calvinisties” liefs met „konsekwent-Christelik” wil vervang — veral omdat Dekker se term te veel die idee van eksklusiwiteit laat ontstaan, asof net Calviniste dié beskouing daarop (kan) nahou. „Konsekwent-Christelik” dui op die absolute deurvoering van die beginsels wat deur God in sy geopenbaarde waarheid (sy Woord) aan ons gegee is, en wat op elke lewensterrein van die Christen tot uitdrukking gebring moet word.

Om ter sake te kom: in hierdie artikel wil ons die kwessie bespreek of — en indien wel, in watter mate — die Christusfiguur volgens die konsekwent-Christelike kunsbeskouing in die kuns (veral die letterkunde: drama en roman) voorgestel mag word.

Dit lê voor die hand dat daar 'n definitiewe verskil bestaan tussen die afbeelding van Christus in die beeldhou- of skilderkuns, die beskrywing en karakteropenbaring van Hom in 'n roman of leesdrama, en die vertolking van die Christusfiguur deur 'n akteur tydens 'n opvoering.

In elkeen van genoemde gevalle kry ons met 'n bepaalde „beeld” van die Christusfiguur te doen. Die vraag kan nou gestel word wat ons onder 'n „beeld” verstaan.

1. G. Dekker: „Die Calvinisme en die Kuns”, *Standpunte*, jrg. 7, nr. 3, April 1953: 27.

Volgens G. van der Leeuw² is „Een beeld (. . .) iets, dat men sien en tasten kan; het heeft bepaalde omtrekke en een bepaald karakter. Het is niet een gedachte en allermint een ‚denkbeeld‘, maar een harde realiteit. Het is echter niet zo maar een ding, een voorwerp. Want het ontleent zijn wezen daaraan, dat het iets wil uitdrukken, weergeven, dat het ergens de gelijkenis van wil zijn: een beeld is altyd een beeld ‚van‘ iets, het ‚stelt iets voor‘, het betekenets iets.”

Hierdie definisie laat die vermoede ontstaan dat daar onderskei moet word tussen die begrippe „afbeelding” en „uitbeelding”. As Van der Leeuw hierbo oor ’n „beeld” praat, dink hy veral in terme van die afbeelding van ’n gewewe objek in ’n beeldhouwerk of skildery wat „gesien” en „getas” kan word.³ Wanneer ’n figuur egter in byvoorbeeld ’n roman uitgebeeld word, is dit nie moontlik om hom te sien of te betas nie, alhoewel die uitbeelding so treffend kan wees dat daar as’t ware vir ons ’n „beeld” van die betrokke karakter as volledige mens (uiterlik — ons weet hoe hy lyk — sowel as innerlik — ons weet hoe hy voel en dink) aangebied word. Dit is iets wat die nie-abstrakte beeldhou- en skilderkuns nie in dieselfde mate kan doen nie.⁴

Van der Leeuw wys daarop dat⁵ „men (. . .) geen portret van God (kan) maken . . . maar wel een symbool van zijn tegenwoordigheid.” B. J. Engelbrecht stel dit só en sluit daarmee by Calvyn aan⁶: „Die onmeetlike God kan nie in stof en gestalte deur menslike kuns en bedenkinge gevat word nie. Daar is wel *tekens* waarmee God Sig openbaar, maar

2. G. van der Leeuw: *Wezen en Grenzen*, Amsterdam, 1955, (derde druk), p. 337.

3. Tog bly „beeld” en „afbeelding” vir Van der Leeuw twee afsonderlike begrippe. Maar ’n „beeld ‚van‘ iets” wat betas kan word, moet myns insiens in mindere of meerdere mate wel gesien word as ’n „afbeelding” daarvan. Die *Woordeboek van die Afrikaanse Taal* (I, Pretoria, 1950, p. 348) verenselwig die beeldhouer/skilder se beeld en ’n afbeelding ook tot ’n groot mate deur onder andere te sê: „beeld: 1. Sigbare en tasbare voorstelling of nabootsing van mens, dier, engel, godheid, ensovoorts in hout, steen, metaal, ensovoorts. 2. Afbeelding of voorstelling van ’n mens, dier, voorwerp ensovoorts op ’n plat oppervlakte byvoorbeeld in ’n skildery.”

4. Hier bepaal ons ons by die nie-abstrakte beeldhou/skilderkuns. Die abstrakte kuns is later ter sake.

5. op. cit., p. 179.

6. B. J. Engelbrecht: „Die Afbeeldbaarheid van Jesus Christus in die kuns” in *Pro Regno Pro Sanctuario* onder redaksie van dr. W. J. Kooiman en J. M. van Veen, Nijkerk, 1950, p. 184.

hierdie tekens is alleen *heenwysend*, en wys juis op die onvatbare wese van God."

Met die Christusfiguur is dit egter enigszins anders gesteld. Christus het as mens tussen mense beweeg en hulle kon Hom waarneem en ook aanraak. Na sy uiterlike geoordeel, was Hy 'n mens met 'n menslike liggaam. Iemand wat Hom destyds gesien het, kón 'n beeld van Hom maak of Hom skilder. Eweneens kan 'n hedendaagse beeldhouer en skilder myns insiens wel probeer om Christus in sy menslike gestalte en in situasies soos die Skrif dit gee — en op nie-abstrakte wyse — voor te stel, mits dit nie met afgodiese praktyke gepaard gaan wat tot 'n oortreding van die tweede gebod sal lei nie.⁷ Solank 'n dergelyke afbeelding naamlik net 'n uiterlike voorstelling van Christus bly en die identifikasie nie so ver gevoer word dat die beeld vir die kunsbeskouer Christus *word* nie (dan sou dit 'n afgod wees) meen ek dat dit toelaatbaar is.

So 'n siening is egter aan heelwat kritiek blootgestel. Engelbrecht sê dat ons vanaf die vroegste tye protes kry teen die afbeelding van Christus in die beeldhou- en skilderkuns, en 'n opmerking in 'n onlangse uitgawe van *The Illustrated London News* is ook hier van belang⁸: „The early Christians largely used symbols like the fish to represent Christ, in accordance with the Jewish teaching against the depiction of Christ as a man. It is not until the third and fourth centuries that the depiction of Christ becomes common.” Engelbrecht verklaar met verwysing na sulke afbeeldings (p. 188): „Omdat die beeld direk is, is dit ook die saak self. Maar Jesus Christus is enig en eenmalig en die beeld hef dus sy bestaan as beeld van Christus op, juis deur sy bestaan, omdat dit deur sy bestaan die enigheid van Christus ophef, deur Jesus Christus, so te sê, te redupliseer. (. . .) (Die gelaatstrekke en gestalte van Jesus Christus het ons nie bewaar gebly nie. Indien ons dit wel wil afbeeld, moet ons dit fantaseer, maak ons 'n fantasiebeeld in plaas van 'n Christusbeeld.”

As ons konsekwent-Christelik wil redeneer, moet ons erken dat hier wel deeglik met Engelbrecht se besware rekening gehou

7. Van der Leeuw sê: „In het kunstwerk (beeld) vreest de religie de afgod — en terecht” (op. cit., p. 196). Engelbrecht kom t.o.v. beeldhou- en skilderkuns in die algemeen tot die gevolgtrekking dat „indien die Christen . . . kans sien om op elke gebied só te beslis dat die bepaalde vorm (beeld) van sy eintlike karakter naamlik afgodsbeeld, ontdoen is, dan lê hier die moontlikheid van kuns en kultuur in al sy vorme oop” (op. cit., p. 190).

8. „The Image of Christ — The Figure of Christ in Art through Twenty Centuries”, *The Illustrated London News*, Kersuitgawe 1963. (Anonieme skrywer).

moet word. Dit wil egter vir my voorkom of ons kritiek kan inbring teen die bewering „omdat die beeld direk is, is dit ook die saak self” as dit op die beeldhou- en skilderkuns van toepassing gemaak word. Die beeld is immers leweloos, staties, en as sodanig bly dit ’n *voorstelling van ’n saak* sonder om daardie saak te word. Uiterlik vertoon dit ooreenkomste met die saak maar innerlik bly dit „leeg”. Ek meen stellig dat ’n mens, deur na die beeld te kyk, aan die saak herinner kan word en nog steeds bewus wees van die feit dat die beeld in sigself „leeg” is. Ons moet ook in gedagte hou dat „voorstelling” en „reduplikasie” twee begrippe is en in die geval van ’n statiese beeld nie vereenselwig mag word nie.

Engelbrecht se argument is wel aanvaarbaar as dit op die vertolker van die Christusrol in ’n drama/rolprent betrek word. Daar wil die akteur vir die duur van die opvoering in sy toeskouers se gedagtes self die Christus wees en hy beweeg en praat as Christus. Met ’n beeld of skildery is dit egter nie die geval nie.

Engelbrecht maak beswaar teen wat hy noem ’n „fantasiebeeld” van Christus. Tog is dit waar dat Christus ’n menslike gestalte aangeneem het, en in ons gedagtes sien ons Hom tydens sy aardse omwandeling as ’n mens. Liggaamlik was Hy „soos ons” en sy godheid was nie dáárin vir sy tydgenote sigbaar nie. Ek glo dus nie dat sy godheid (waarmee sy enigheid of eenmaligheid saamhang) aangetas word deur die beeldhouer en skilder wat van hul skeppende verbeelding gebruik maak om Hom na sy mensheid voor te stel nie — mits hulle Skrifgetrou bly.

Vorentoe is gesê dat ons moet onderskei tussen „afbeeld” en „uitbeeld”. By eersgenoemde val die klem byna uitsluitlik op die uiterlike, by laasgenoemde — waaraan ons nou aandag sal gee — veral op die innerlike.

Engelbrecht sê oor die woordkuns⁹: „Die woord kan ’n saak van veel kante besien en kan ook *beweging* (selfs fyn gemoedsbeweginge) nateken, ook van ’n uniek-historiese objek. Die woord kan ook die . . . God-menslikheid van Christus beskryf. (. . .) Alreeds estesiologies bevat die woord dus die moontlikheid om Jesus Christus voor ons oë te skilder. Die woord is . . . *die* kommunikasiemiddel met die geskiedenis — ook van Persoon en persoon.”

Skrywers het vroeg reeds besef dat die moontlik is om Christus met woorde te „skilder”: „Sinds Jezus Christus in de

9. op. cit., p. 186.

geschiedenis is getreden, laat Hij de menschen niet meer los. De kerk belijdt Hem als haar Koning, secten bestrijden Hem, wetenskap en kunst houden zich met Hem bezig. Hoe zou dan de woordkunstenaar over Hem kunnen zwijgen?"¹⁰

Christus se tydgenote het Hom in hul taal hoor spreek en kon Hom met hul oë waarneem. Die romanskrywer kan ook, deur sy verbeelding te gebruik, as „spioen” probeer sien wat dié mense destyds gesien het, hoor wat hulle gehoor het, luister na wat hulle onder mekaar oor Jesus te sê gehad het. Hy kan die indruk wat Christus se woorde op die mense gemaak het, beskryf, en Christus se invloed op hulle in hul daaglikse doen en late — hulle aanvaarding of afwysing van Hom, hulle blydschap oor of teleurstelling in Hom — probeer weergee. Om kort te gaan: die outeur kan Christus deur die oë van sy (Christus se) tydgenote, wat mense was en oor wie die skrywer dus beheer kan uitoeven, probeer „sien” en Hom deur hulle ore „hoor”. So 'n beskrywing sal uiteraard regstreeks by die Skrifgetuienis moet aansluit.

Wat moet ons houding nou wees wanneer die beskrywing ontwikkel in 'n *uitbeelding* van Christus as romankarakter wat nie alleen van buite nie, maar ook van binne waargeneem en ontleed word deur 'n weergawe van sy vermeende persoonlike gedagtes, wense en vrese?

Christus was die God-mens. Weliswaar was Hy vir die mense om Hom, na die uiterlike, 'n mens soos hulle, maar juis hierdie „medemense” het dikwels oorbluf gestaan voor die bō-menslikheid van sy (uitgespreekte) gedagtes en sy leer. Sy denke kon hulle nie deurgrond nie en sy innerlike belewenisse het vir hulle 'n geslote boek gebly.

Dit is waar dat een mens 'n ander in elk geval nooit ten volle kan ken nie en daarom nie weet wat alles in sy gedagtes omgaan nie. Maar op grond van die feit dat ons almal mense is — met menslike gedagtes en begeertes — kan ons soms 'n min of meer juiste denkbeeld vorm van wat in 'n ander persoon se binneste aan die gang is — sy innerlike gesteldheid sal waarskynlik soortgelyk aan ons eie wees.

Omdat ons dus op dieselfde menslike vlak staan, beskik ons ten opsigte van mekaar oor 'n sekere insig.

Hierdie insig verskil egter reeds van mens tot mens. 'n Arbeider het skaars 'n begrip van 'n koning se verlangens en 'n ongeletterde bosbewoner sal hom nouliks kan indink in die gedagte-wêreld van 'n gekultiveerde Westerling. Om mekaar

10. Dr. H. Smilde: „Christus in de Literatuur” in *Christus de Heiland*, onder redaksie van prof. F. W. Grosheide, Kampen, 1948, p. 283.

goed te verstaan moet mense sosiaal en andersins tog naastenby gelyk wees. Alleen gelykes kan gelykes ken!

Daarom neem die moontlikheid dat 'n skrywer sy roman-figuur oortuigend sal uitbeeld, myns insiens ook toe na dié mate wat hy 'n „gelyke” as karakter probeer skeep. Wanneer hy mense uit 'n ander ras of sosiale verband wil beskryf, verg dit veel studie voordat hy 'n aanneemlike beeld sal kan gee.

God kan nie op hierdie wyse bestudeer word nie¹¹ en 'n „insig” soos mense dit van mekaar het, kan ons nie van Hom verkry nie. Ons ken Hom deur sy openbaring en aan sy handeling, maar van sy innerlike lewe weet ons niks. Hy is in geen opsig ons gelyke nie. Dit spreek vanself dat God nie langer God sal wees as Hy tot studievoorwerp gemaak en aan ons verstand onderwerp kan word nie.

Wanneer ons Christus as die God-mens aanvaar, erken ons daarmee ook dat 'n sekere teenstelling by Hom aanwesig is: Hy is waaragtig God en ook waaragtig mens. Die bewering kan nou gemaak word dat die kunstenaar hier met 'n besondere uitdaging te doen het en dat hy genoemde „heilige paradoks” in 'n roman moet probeer uitbeeld.

Sulke pogings is in die verlede meermale aangewend. Smilde verwys na Ernest Renan se werk, *Vie de Jésus*, wat in 1863 verskyn het en waarin Jesus die hoofpersoon is — 'n sagmoedige dweper en dromer van 'n nuwe Godsryk op aarde. Sy enigszins psigopatiese karakter¹² word sielkundig ontleed en verklaar. Hiermee het die kuns vir die eerste keer probeer om 'n psigologiese Jesusbeeld te ontwerp, en die uitkoms is duidelik. Christus word in mensgemaakte psigologiese kategorieë geplaas — die outeur behandel Hom dus as 'n gelyke, as 'n mens, want van sy godheid kan hy geen begrip vorm nie. Dit moet as seker aanvaar word dat elke psigologiese verklaring wat van Christus gegee word, elke roman waarin die outeur Jesus se innerlike wil blootlê en sy gedagtes wil ontleed, tot die uitbeelding van 'n suiwer menslike „Christus” sal lei. Dit kan esteties gesien nie oortuigend wees nie omdat 'n onvolledige, eensydig-beklemtoonde beeld in elke geval gegee sal word.

Ons kan dieselfde besware teen 'n abstrakte beeldhou- of skilderwerk inbring wat Christus se innerlike lewe byvoorbeeld

11. Vgl. H. A. L. van der Lingen: „Het Wezen Gods” in *Dogma der Kerk* onder redaksie van G. C. Berkouwer en G. Toornvliet, Groningen, 1949, p. 111 seqq.

12. In verskeie romans uit die vorige eeu word Christus as 'n psigopaat voorgestel en Smilde sê (p. 314): „enkele skrywers betwisten elkaar selfs de eer van deze vondst.”

wil verbeeld. „Abstrakte kuns” is volgens die W.A.T.¹³ „kuns waar die estetiese ontroering uitgebeeld is in vorme wat nie direk aan die natuur ontleen is nie.” Die kunstenaar se „estetiese ontroering” is egter nie tot konkrete sake beperk nie en die abstrake rigting volstaan nie by die afbeelding van uiterlik-waarneembare sake nie: ook nie-tasbare sake word tasbaar op die doek of in ’n beeld tot uitdrukking gebring. Wanneer op so ’n wyse probeer word om Christus se innerlike lewe weer te gee, sal die beeldhouer en skilder — soos die skrywer — stuit teen ’n eensydigheid en ’n onvolledigheid wat nie kan oortuig nie. Christus se godheid is nie op menslike wyse af/uitbeeldbaar nie (juis daarom heet dit „godheid”) en sal in die kuns-werk noodwendig ontbreek.

Let daarop dat die konsekwent-Christelike kunsbeskouer, met die erkenning van Christus as die God-mens, ook aanvaar dat Hy as historiese Persoon iemand heel uitsonderlik is, en by die menslike skeppingsproses feitlik ’n uitsondering op elke reël verteenwoordig.

In die drama is die probleem ten opsigte van die voorstelling van Christus selfs meer akuit as by die roman, want hier word ’n direkte, lewende voorstelling van ’n menslike gebeurtenis gegee — die mense tree „self” op.

Gerhard Beukes verklaar¹⁴: „Maar wanneer die dramaturg sy manuskrip voltooi het, is nog maar die eerste deel van die skeppingsproses klaar. Die grootste en belangrikste deel is die aanbieding daarvan deur die toneelspelers aan die gehoor. Op sy beste is enige drama op papier nog maar die dooie liggaam waarin die toneelspeler deur sy belewing van gebeure en verpersoonliking van karakter die ware asem van die lewe moet blaas.”

Engelbrecht sê in sy aangehaalde artikel dat die drama woord en handeling kombineer. Die hoofaksent val op die beweging en teenbeweging, op die handeling. Hy vervolg: „Die moeilikheid vir ons vraagstelling kom dáár op, waar God en Christus op die verhoog moet kom in menslike gestalte. Hier word die probleem van die Aangesig akuit. (. . .) Sover dit gaan oor die voorstelling van Christus op die verhoog (want die akteur is ook Christus, hoewel hy Christus voorstel), wil ons die drama estesiologies onder dieselfde kategorie plaas as

13. *Woordeboek van die Afrikaanse Taal*, I, Pretoria, 1950, p. 52.

14. Gerhard J. Beukes: *Die Moderne Eenbedryf*, Pretoria, 1954 (tweede druk), p. 28.

die beeldende kunste, hoewel ons wil toegee dat die drama nooit voorhande is nie, maar in beweging is, en 'n einde het."¹⁵

Myns insiens kan die drama en die beeldende kunste egter nie „onder dieselfde kategorie” tuisgebring word nie. Wanneer dr. Engelbrecht toegee dat daar in die drama, anders as by die beeldhou- en skilderkuns, „beweging” is (en vroeër sê dat die hoofaksent by die drama op daardie beweging val) moet hy ook 'n diepliggende verskil tussen die twee kunsoorte erken.

Vorentoe het ons betoog dat die beeldhouer se beeld leweloos en staties is en 'n voorstelling van 'n saak bly. Innerlik is dit „leeg” en daarom fouteer Engelbrecht as hy sê „omdat die beeld direk is, is dit ook die saak self.” Die direktheid hef nie die feit van 'n dooie voorstelling te wees, op nie. Sodra aksie egter 'n rol begin speel en die direkte voorstelling beweeg en lewe — soos by die drama — verander die saak aansienlik.

In 'n drama met Christus as Figuur, wil die akteur gedurende die opvoering vir die toeskouers Christus Self wees en eers daarná sy eie persoonlikheid in hulle gedagtes terugneem. Hy is nie net 'n „leë voorstelling van” Christus nie — hy praat en handel nou ás Christus. Hier kan ons wel van reduplikasie praat: in die drama is aksie en lewe en die akteur dien hom tydens die opvoering ten volle as Christus aan. Dit spreek vanself dat Christus se eenmaligheid en sy enigheid daardeur in die gedrang kom, want die geskiedenis oor Hom vind „weer” op waarneembare, bewegende wyse plaas.

Wanneer 'n akteur die rol van die een of ander historiese persoonlikheid wil vertolk, is dit nodig dat hy hom sal probeer indink in die geestesgesteldheid van daardie persoon onder sy (die persoon se) omstandighede en binne sy tydsverband. Na die mate wat die akteur daarin slaag, is sy weergawe van so 'n karakter op die verhoog oortuigend. As 'n akteur die Christusrol vertolk en hy hom in Christus se geesteslewe wil verdiep, kry hy met dieselfde probleme te doen as die romanskrywer wat Jesus psigologies probeer deurskou. Die akteur sal eweneens net 'n menslike Christusbeeld aan ons kan voorhou wat nie sal oortuig nie.

'n Poging tot identifikasie met Christus deur 'n mens (sy dit dan tydelik en op die verhoog) moet misluk omdat Hy óók God is en sy godheid nie deur mense vertolk kan word nie — indien dit moontlik was, sou Hy nie meer God gewees

15. op. cit., p. 187.

het nie aangesien die mens dan aan Hom gelyk geword het. Omdat die konsekwent-Christelike kunsbeskouer Jesus Christus se godheid handhaaf, moet hy sulke pogings dus afwys.

Van die drie maniere van karakteruitbeelding wat volgens Beukes in die drama gevind word,¹⁶ is net die eerste — „die indirekte voorstellingswyse, as in die drama van persone buite die drama gepraat word” — ten opsigte van Christus aanvaarbaar.

'n Enkele opmerking kan nog gemaak word oor die pogings in die hedendaagse letterkunde om Christus te „vermodern” deur Hom gedurende ons tyd as mens te laat optree. Ons volstaan met die stelling dat Christus se optrede in die geskiedenis net op 'n bepaalde tydstip kón plaasgevind het — in die volheid van die tyd! — omdat God Hom juis toe en nie later of vroeër nie op daardie wyse aan die mens wou openbaar, en dat 'n modernisering van die gebeure én histories én esteties gesien moeilik oor veel oortuigingskrag sal kan beskik aangesien dit op 'n verwringing van feite en 'n ignorering van die waarde wat aan oorsaak en gevolg toegeskryf moet word, sal neerkom.

In hierdie artikel het dit duidelik geword dat die kunstenaar groot versigtigheid aan die dag moet lê wanneer hy 'n kunstwerk oor die geskiedenis waarin Christus opgetree het, wil skep. Die konsekwent-Christelike beskouer sal besondere eise stel, maar binne daardie beperkinge erken hy die moontlikheid wat ook in dié geskiedenis vir die kunstenaar opgesluit is.

16. Vgl. sy aangehaalde werk.

CLARISSA JACOBI

ZO ZIJN DE GROTEN GESTORVEN

Kaapse Rhapsodie

BIJ DE OUDE WATERPOMP

Eenzaam en verlaten, achter een hek,
Staat de oude pomp;
De kop een afgeknaagde stomp
Groen hout, geen helder water stroomt meer uit de bek.

Het is stil, verstomd is het geklater
Van vrolijke begroetingen,
En kinderspel — ontmoetingen,
Geen koperen emmers vangen meer het koele water.

De pomp had zo mooi een fontein
Bij een kleine vijver,
Waarop wat leliën drijven,
En kinderen bootjes laten spelevaren kunnen zijn.
Waar dichters wakend dromen,
En s'nachts geliefden komen.

ORANJEZICHT

Het huis is weg, het huis is weg,
Vermoord door zware slopers hamers,
Het huis is weg, het huis is weg,
Verbrijzeld — muren, vensters, kamers.
Het huis is weg, het huis is weg,
Van Pieter en Servaas, Michiel,
Het huis is weg, het huis is weg,
Ik voel de pijn tot in mijn ziel.

Het huis is weg, het huis is weg,
Waar eens de van Breda's aan tafel zaten,
Het huis is weg, het huis is weg,
't Is doelloos om er nog over te praten.
Er is een speeltuin thans waar kinderen schommelen, klimmen,
En een stille rijdans doen met vage grijze schimmen.

DROOM

Ik droomde ik liep door 't oude Kaapstad,

En mijn heldere droom herschiep
De lage witte huizen, het kasteel,
De tuinen, Tafelbaai, blauw diep,
Als op een oude prent, verbleekte kleuren,
Rood, bruin geworden als geronnen
Bloed en op de achtergrond grijs-groen,
De hoge bergen, vreemd verwrongen.
Ik droeg een wijde creoline welke
Mijn moeder's moeder eens had bezeten,
Vergane, gebloemde zacht gele zijde,
In de zee des tijds vergeten.
Een oude Maleise man met witte baard,
Leidde mij rond door zon begoten straten,
Vol koetsen en ruiters; hij was doof
En stom, ik kon niet met hem praten.

In een koele herberg dronk ik wijn,
Met een jonge man, zijn grote hoed
Lag op een stoel, een vreemde vogel
Met witte pluimen; een vage groet
En hij verdween; verlaten klemde ik
Mij vast aan het ronde tafelblad,
Dat warm glansde in de duistere kamer;
Met opgezette rug streek een witte kat
Langs mijn rok, terwijl ik langzaam
Ondanks mijn verzet werd terug gezogen
Tot het heden — bewustzijn — nieuwe dag;
De ochtendstonde kent geen mededogen.

GROOT CONSTANTIA

Vergane glorie, droeve elegie,
Geen kindervoeten hollen meer door koele zalen;
Waar men eens sprak van druivenoogst en Compagnie,
Nu slechts rumoerige touristen dwalen.
Hen ranke wiegje, 't schone hemelbed,
Ontdaan van zware peluwen en linnen lakens,
Staan in de zee des tijds, hun kaal skelet,
Een waarschuwend luguber donker baken.

De oven afgekoeld, geen geurend deeg,
Staat in de zwoele warmte meer te rijzen,
Het hondenhok — wit gapend gat in muur — staat leeg,
Verstomd is zelfs het pauwen's eeuwige krijsen.

Alleen de Bougainvillaea bloeit nog bij de stoep,
Een felle paarse, groene, rode wanhoops roep.

BIJ HET GRAF VAN DE VAN BREDA'S
Hier liggen de Van Breda's begraven,
In een onooglijk kaal plantsoen,
Met al hun moed en al hun gaven,
Tussen wat palmen, rommelig groen.

Michiel was Kaapstad's eerste burgermeester,
En Pieter kwam van Sas van Gent,
Een vogel fluit verlaten in een heester,
Hij heeft ze evemin als ik gekend.
Eens vormde 't ruisen van de bomen,
De eenigste muziek rondom hun graf,
Nu ratelende melkwagens komen,
En bussen kreunen helling op en helling af.
De Van Breda's, ze rusten — zij aan zij,
Als je 't niet weet, loop je eraan voorbij.

TERUG VAN DE REIS

Soms worden ons ineens de woorden in de mond gegeven, die toelaten uit te drukken wat tot dan toe onuitspreekbaar in ons leefde. Tijdens de zesde week van ons verblijf in Zuid-Afrika gebeurde het. Op Zondag 6 oktober 1963 waren wij met de nachttrein uit Durban naar Pretoria afgereisd. De volgende dag genoten wij de eer van een ontvangst door de Suid-Afrikaanse Akademie vir Wetenskap en Kuns, in het Engelenburghuis aan de Hamiltonstraat. Na de kennismaking met onze gastheren en de begroeting, stonden wij op om te bedanken en meteen schoot door ons hoofd de gedachteflits die alles verhelderde. „Wie op reis gaat verwacht in den vreemde aan te komen; wij kwamen hier en voelden ons thuis.”

Een eeuwigheid geleden, nog voor de eerste wereldoorlog, hebben wij als knaap op de boerderij van onze ouders over de Boeren van Zuid-Afrika horen spreken. Vader had in 1901 een vergadering bijgewoond, waarop twee Boerenofficieren over de strijd en het lijden van hun volk gehandeld hadden. Zelfs herinnerde hij zich nog hun namen: zij heetten Plokooij en Louw. Hij zong het Transvaals Volkslied en vertelde dat er in de streek maar één man was die het met de Engelsen hield, een zonderling die zich bij iedereen onmogelijk had gemaakt.

Terwijl wij te Durban waren, werden wij door onze landgenoot Dr. M. Breyne, oud-professor aan de universiteit van Berlijn opgebeld, die ons uitnodigde op het noenmaal bij hem thuis. „Ik heb voor u een verrassing,” zei hij, „want er zal ook een oude Boerenkommandant aan tafel zitten, die nog in Vlaanderen voordrachten gehouden heeft.” Plotseling schoot ons de herinnering aan onze kinderjaren door de geest. „Toch niet mijnheer Louw?” vroegen wij. — „Nee!” — „Mijnheer Plokooij dan?” „Je hebt het geraden.” Wij hebben's anderen daags met Cornelis Plokooij gegeten, geboren in 1877, een grijsaard, kaarsrecht, met vlasbloemblauwe ogen, die aan Streuvels deed denken. Hij was gedurende de Boerenoorlog bevelhebber van het Hollands Legioen geweest, in 1901 naar Europa gekomen om in Nederland, België en Frans-Vlaanderen hulp voor Zuid-Afrika te vragen en had nu nog tal van namen van mensen en steden onthouden. De wereld is klein, hoe ontzaglijk groot met onze maatstaven gemeten, Zuid-Afrika ook is.

Sommige zaken zijn ons in het bijzonder opgevallen. Wij

brenge er verslag over uit, niet kunnende vermoeden of het u zal verrassen. Wat in de eerste plaats treft is de orde en stiptheid die in Zuid-Afrika heersen. Treinen en vliegtuigen vertrekken op tijd en komen, wat in Europa niet altijd het geval is, ook op het voorziene uur aan. Het publiek dat een lezing bijwoont laat niet op zich wachten en toen wij te Pretoria Krugerdag medevierden stelden wij vast dat de plechtigheid zoals aangekondigd was op klokslag negen een aanvang nam. Wij hebben zelfs te Durban een man ontmoet, die de stiptheid tot een kultus verheven had. Onze boekentas was ontnaaid en moest hersteld worden. Een schoenmaker beloofde ervoor te zorgen en verklaarde dat wij ze op een middag te elf uur mochten terughalen. Wij liepen toevallig langs zijn winkel voorbij en gingen naar binnen. De boekentas was klaar, maar de schoenmaker keek op zijn uurwerk en zei dat wij een kwartier te vroeg waren! Natuurlijk had hij gelijk en toch hadden wij nooit zo iets beleefd.

Het uitzicht van steden en landschappen heeft ons niet verwonderd, doordat wij het van foto's en illustraties enigszins kenden. Wij gaan fier op de verzameling Afrikaanse boeken en tijdschriften die wij bezitten; zij hebben gemaakt toen wij in Zuid-Afrika kwamen, dat hetgene wij zagen minder opviel door zijn nieuwigheid dan het een herinneringsbeeld deed herleven. Wat kan daarbij vergeleken worden: die dingen weerzien na maanden, na jaren, waaraan men gehecht is geweest? Mogelijk dat er andere landen in de wereld zijn, waar de bloemenweelde even rijk en verschcheiden is, maar wij hebben ze niet bezocht. Dan denken wij niet alleen aan de wildebloementoonstelling te Caledon, aan die kruidtuin te Kirstenbosch of de overweldigende bloei van de jakaranda's te Pretoria, wij denken aan de strook bloemen tussen de twee rijbanen van het nasionale pad in de omgeving van Kaapstad, aan de bloeiende heesters en bomen rondom de woningen en de aronskelken, alwyne protea's, die wij het gehele land door gezien hebben.

Een land dat door zijn grote verscheidenheid indruk maakt. De tegenstellingen liggen in het natuurbeeld en in de verhouding van de natuur tot de menselijke bedrijvigheid. Vlakten, bergen, wijngaarden, bos, akkergrond, weiden en braakland in eindeloze uitgestrektheden en tien mijlen verder raast de drukte van het grootstadsleven of bevindt men zich in het hart van een industrieel centrum waar duizenden arbeiders te werk gesteld zijn. Enige ervaringen zijn ons sterker dan andere bijgebleven: het geroep van de tortelduiven uit de eiken van Stellenbosch,

de zonnebrand van een zondagmiddag op een struisvogelhoeve te Oudtshoorn, de omtreklijnen van sommige heuvels in een volmaakte trapeziumvorm die boven Oranje Vrijstaat oprijzen en het nachtelijk gezicht op Johannesburg uit de hoge radiotoren die de stad beheerst.

Het zijn niet alleen natuurbeelden. De technische uitrusting van het land, de aanblik der steden, het verkeer en de economische bedrijvigheid verplaatens ons naar West-Europa of de Verenigde Staten. Wij hebben Phalaborwa en Welkom bezocht, te Kaapstad aan de haven gestaan, tussen Germiston en Johannesburg aan onze meest geïndustrialiseerde gewesten in de omgeving van Brussel en Antwerpen gedacht, te Pretoria anderhalf uur door het reuzenbedrijf van de Yskor geslenterd en op een middag de effektenbeurs te Johannesburg gadeslagen. Bij onszelf hebben wij gezegd: indien Zuid-Afrika van grote rampen gespaard mag blijven, wordt het in de komende eeuw een van de voornaamste landen ter wereld. Thuis gekomen hebben wij onze dokumentatie nagekeken en vastgesteld dat het in 1962 in de wereldhandel reeds de 22e plaats innam. Voor Brazilië en Argentinië, Yougo-Slavië en Roemenië.

Iemand die uit natuur geen reiziger is en dan nog voor twee maanden alleen op reis gaat, is er ongelooflijk dankbaar voor als hem wat vriendschap betuigd wordt. Vooral de avonduren in een hotel, waar hij niet werken kan omdat alles hem van dat werk afleidt, kunnen zwaar zijn van eenzaamheid en heimwee. Vlamingen moeten sterk aan hun thuis gehecht zijn, want in den vreemde is ons reeds meer gebleken dat zij hem nooit kunnen vergeten. Gelukkig hebben wij niet veel zulke avonden in een hotel doorgebracht. Wij hebben gastheren gehad, Afrikaners en Vlamingen, die ons als een bloedverwant in hun huiskring opgenomen hebben en met die ontroerende bekommernis om iemands geluk, die het aangename verschaft en het onaangename vermijdt, ons een onvergetelijke vriendschap bewezen hebben.

Alles samen hebben wij twee mensen ontmoet die uit de toon vielen; de ene maakte een opmerking die vernederend was, de andere wilde ons verwijten dat Zuid-Afrika in de wereldpers onrechtvaardig wordt aangevallen. Wij hebben daarentegen tientallen en tientallen, ja honderden mensen leren kennen, die hartelijk en gastvrij waren zoals wij het nergens beleefd hebben, hun tijd en geld opofferden om ons een genoegen te doen, en dat met een vanzelf sprekende gemeendheid, die van ons verblijf in Zuid-Afrika de schoonste reisherinnering uit ons

leven maakt. Toen wij overladen met goedheid en geschenken van de Jan Smutshawe wegvlogen is het met een beklemd gemoed geweest: wij wisten dat wij de vriendschap die wij ontvangen hadden nooit op dezelfde manier zouden terug kunnen geven. Hoevelen onder onze Zuidafrikaanse gastheren zullen wij ooit in ons land mogen begroeten?

Ongetwijfeld bestaat er tussen die vriendelijkheid en de eenvoud van de Afrikaanse bevolking een nauw verband. Wij waren te Bloemfontein toen staatspresident C. R. Swart daar een bezoek bracht aan de universiteit. Vergezeld door een officier en een sekretaris kwam hij in de zaal waar de studenten op hem wachtten en hield voor hen een toespraak, zo menselijk direkt als het wel nergens elders tot de gewoonten zal behoren. Hij haalde herinneringen aan zijn eigen studententijd op, maakte grapjes, zei ondermeer dat een zijner professoren hem ooit voorspeld had dat hij met zijn geschrift (te klein voor zijn grote gestalte!) het nooit ver zou brengen. Zijn gehoor moest er maar de besluiten uit trekken, maar hij voegde er toch aan toe: laat u nooit ontmoedigen! Dezelfde glimlachende hartelijkheid hebben wij bij ministers en hoge ambtenaren, professoren en kunstenaars, zakenlieden en officieren ondervonden en daarbij de wens uitgedrukt: konden de groten der aarde ook in het oude Europa maar zo eerlijk en gemeend zichzelf doen kennen.

Voor een Nederlandssprekende die door Zuid-Afrika reist is het een verheugende ervaring dat hij praktisch overal met zijn eigen taal terecht komt. Wij hebben geen Engels gesproken en amper tweemaal, eens te Grahamstad en eens te Durban, is de tussenkomst van een derde noodzakelijk gebleken. Afrikaans lijkt niet vreemd voor een inwoner van de Dietse stamlanden, als hij soms een Afrikaanse tekst gehoord of gelezen heeft. Dat is het geval met al de genen die middelbaar onderwijs genoten hebben of op dat ontwikkelingspeil staan.

Vlamingen die in het tweetalige België, waar nog altijd de Franssprekende minderheid de Nederlandssprekende meerderheid overheest, aan voortdurende taaldwang onderworpen zijn, kunnen hun Afrikaanse stamgenoten in hun strijd voor eigen aard en taal zeer goed begrijpen. Niet moeilijk zelfs hen te bewonderen, omdat zij er blijkbaar in geslaagd zijn, tegen een overweldigende overmacht in het doel van hun streven, de ongehinderde ontplooiing van het Afrikaans in de toekomst veilig te stellen. Ons is daarbij nog duidelijker geworden dan wij het vroeger beseften, wat een geweldige betekenis de staatsmacht in die aangelegenheden heeft. Doordat Afrikaans- en Engels-

sprekenden over het gehele grondgebied van de republiek onder elkander wonen is het, dank zij het verkiezingsstelsel dat in Zuid-Afrika bestaat, mogelijk een regering te bezitten die een rechvaardige taalregeling doorvoert.

In België waar Nedelands- en Franssprekenden aan beide zijden van een taalgrens gevestigd zijn en de evenredige vertegenwoordiging bij de verkiezingen toegepast wordt, is het uitgesloten dat een Vlaamse of Waalse partij, en feitelijk ook dat om het even welke partij, alleen het land zou besturen. De Belgische regeringen zijn doorgaans koalitieregeringen en dus onvermijdelijk tot kompromissen verplicht. Om de verhoudingen nog ingewikkelder te maken dient ten slotte aangestipt dat de politieke partijen — op de kleine Vlaamse Volksunie na — over het gehele Belgische grondgebied werkzaam zijn en in hun schoot reeds de taalspanningen kennen die gelden voor het gehele land. Dikwijls is dan de invloed van Brussel beslissend, de tweetalige hoofdstad, die de eenheid van het land wil vestigen op de voorrang van het Frans.

De vergelijking van die Zuidafrikaanse taaltoestanden bij de Belgische, heeft ons meer dan eens met een beetje weemoed vervuld. De Afrikanen hebben het verder gebracht dan wij. Alleen reeds dat bij hen volk en staat één kunnen worden, zoals wij dat op 10 oktober bij de viering van Krugerdag te Pretoria beleefd hebben, is een geluk dat wij ontberen. De belangrijkste Vlaamse plechtigheid die jaarlijks te Diksmuide plaats grijpt, de bedevaart naar de graven van de soldaten die tijdens de eerste wereldoorlog gesneuveld zijn, draagt geen officieel karakter. Tienduizenden deelnemers zijn er wel, maar de overheid is er niet. Nog altijd bestaat er tussen de Belgische staat en de overtuigde Vlaamsgezinden een wederzijds wantrouwen, dat niet zal verdwijnen zolang het Vlaamse volk zich in België benadeeld voelt.

Wij hebben in Zuid-Afrika verschillende nationale monumenten bezocht, het Vrouwengedenkteken te Bloemfontein, het Krugerhuis te Pretoria, het Voortrekkersmonument bij de hoofdstad en telkens is er over ons een gevoel van wijding gekomen. Wie de toekomst wil winnen, mag niet aan zijn verleden ontroouwen worden. Het verleden van Zuid-Afrika strekt zich niet verder dan over drie eeuwen uit. Maar toch levert die tijd reeds een erfschat op. Wij hebben gezien hoe erover gewaakt wordt: het kasteel te Kaapstad, Fort Merenski in Oost-Transvaal, de Braak te Stellenbosch. Daarentegen heeft het ons verbaasd

dat het kerkhof van Lydenburg, met zijn graven van kinderen en vrouwen die in de concentratiekampen omgekomen zijn, geen verschil vertoonde met andere kerkhoven waar minder tragische herinneringen aan verboden zijn.

Wij zijn uit Zuid-Afrika teruggekeerd met de vaste wil onze krachten, die jammer genoeg niet sterker zijn dan ze zijn, in te spannen om tussen Zuid-Afrika, België en Nederland tot een steeds inniger samenwerking te komen. In een van onze tijdschriften hebben wij gehandeld over de middelen, die wij op kultureel gebied daartoe kunnen aanwenden. Laten anderen, die in dat opzicht bevoegd zijn, het doen op het economische en politieke terrein. Vooreerst is het nodig dat wij in de Dietse stamlanden de toestanden en verhoudingen in Zuid-Afrika naar waarheid belichten, opdat men ermede zou ophouden te oordelen en te veroordelen zonder dat men in het bezit is van objektieve gegevens. Nu hebben wij wel de indruk dat de stemming tegenover Zuid-Afrika in de jongste maanden in Vlaanderen en Nederland gunstiger geworden is, wat betekent minder beïnvloed wordt door de hetze die over de wereld tegen Zuid-Afrika wordt gevoerd. Dat verschijnsel versterkt onze hoop dat binnen afzienbare tijd een rechtvaardiger en eerlijker houding tegenover Zuid-Afrika mogelijk zal worden.

In taalopzicht zou het wenselijk zijn dat er op initiatief van België, Nederland en Zuid-Afrika een commissie tot stand zou komen, die tot taak heeft de ontwikkeling van het Nederlands en Afrikaans zo te leiden dat beide talen dieper op elkander inwerken. Om slechts een voorbeeld te geven, denken wij aan het overnemen van Afrikaanse woorden als hyser, duikweg, koeldrank en woonstel, die in het Nederlands taalgebied door iedereen begrepen worden, en ontleningen uit het Engels, Frans of Duits overbodig maken. Wij denken eveneens aan de Nederlandse spellingsmoeilijkheden, die ineens opgelost zijn als men de progressieve (Afrikaanse) schrijfwijze aanvaardt. Het is niet juist dat die talen zonder bewuste tussenkomst van de mens zouden groeien; waarom dan niet die leiding, verstrekt door de pers en de literatuur, de omroep en het onderwijs zo opvatten, dat Nederlands en Afrikaans elkander nader komen in plaats van zich van elkander te verwijderen?

Aan de Vlaamse universiteiten Leuven en Gent, straks ook Brussel, als Brussel een volledig Nederlandse afdeling zal bezitten, zouden leerstoelen in de Afrikaanse taal, letterkunde en kultuurgeschiedenis moeten opgericht worden. Zou het niet

voordelig zijn mettertijd de gelijkwaardigheid van sommige diploma's te erkennen en ondertussen te streven naar een vruchtbare uitwisseling van professoren en leraars, leerlingen en studenten? Daarentegen behoort een veel ruimer samenwerking onder kunstenaars en geleerden tot de onmiddellijk te verwezenlijken doeleinden. Er zouden meer Afrikanen in onze bladen en tijdschriften kunnen schrijven; wij zouden veelvuldiger op elkanders grote kongressen en plechtigheden moeten verschijnen, meer tentoonstellingen en concerten inrichten en tot een uitgebreider uitwisseling van radio- en straks ook van televisieprogramma's komen. Zelfs een schijnbaar nietige zaak als het op gang brengen van wederzijdse briefwisseling onder de jongeren lijkt ons van belang.

Natuurlijk gebeuren die verwezenlijkingen niet omdat wij ze wensen. Iemand moet het initiatief opnemen en het met onverpoosde hardnekkigheid doorzetten. Thans bestaan er in Nederland, België en Zuid-Afrika talrijke verenigingen en personen die voor een Nederlands-Belgisch-Afrikaanse toenadering gewonnen zijn en er zelfs, maar dan ieder afzonderlijk, voor ijveren. Wat ontbreekt is een overkoepelend orgaan. Het zou moeten opgericht worden door de overheid en samengesteld door vertegenwoordigers van de drie staten, aangevuld met de afgevaardigden van de vrije organisaties die zich nu reeds inspannen om een doeltreffender samenwerking te bereiken. Door een goede verstandhouding tussen overheid en volk, helder inzicht en besliste wil, is het mogelijk Zuid-Afrika, België en Nederland in ieders voordeel nader bij elkander te brengen.

IGNATIUS VAN VUUREN

GROOT AGAAT

Vreemd dié steen so ru so vuil
in die holte van my hand.
My diamantsaag sing hy's hard;
kloof stadig slyp sekuur
poleer die hart van vuur.
Reënbooglagies kartel weg
plooi tot in die amberhart.

In dié gramadoelaland
so hard so skoon
loop U lyne ook apart:
bruin wit swart.

U prisma ons
U brandpunt
U bontpatroon.

PHILODENDRON

Uit 'n kleipot droog
rank die plant omhoog;
groen gebroke harte
verlep verdroog

MALEIERKOOR

Kersaand sing hul weer
voor eerwaarde se deur;
bruingesigte roep om twaalf
happy happy meneer

TROMBOSE

Voerie varke kos
slaggie tweetand os
stoppie skaapboud spek
makie knope los

KRONIEK

In Vleiplaas se goeie grond
groeï bitterkaro galbitter blaar
bojaangif volop vanjaar

Jantjie boer vandag
skaapslag vaaljapie lekkerlag
Op Poortjie en die res
woed 'n vreemde pes
In ysterklip gekerf
op elke koppie werf
skryf 'n donker Hand
Fluit maar luid
die storie is uit!

KROVERHAAL

Rantjies rantjies
peperkorrelbossies
ysterklip dopperbos
vossies oral los

mofskape vaal vag
goue drag
groot gelag
in die paleishuis vannag

blinkoog agter bitter bier
lag buurman se derde vrou
Fonteintjie jou laaste knou
renperdjies bontplesier.

HENDRIK PRINS

RYP PERSIMMONS

Gisteraand toe 'n bybelse bloedreën uitsak,
— die westerwolke was tot barstens vol —
het ligrooi druppels gestol
tot ryp persimmons aan 'n tak.

EDELSTEEN

Dié hart van vlees
wat so wellustig was het u geknees
deur daaglik 'n nuwe pyn
te stuur; Hoe kon ek weet dat uit die pappery
ek dit verkrimp gekristalleer terug sou kry
as 'n vlekloos rooi robyn?

STORMSEE

Vou U hand
om my brose lewensboot
en stoot my saggies uit
op land . . .

DOODSBEENDERE

Dolosse is doodsbeendere;
dele van geraamtes verstrooi tussen die brakbos en grys graniet.
Dolosse is dor dele van 'n skelet;
Op 'n skinkbord aangebied
met 'n monogram as toef by die koop,
'n vermaarde naam, wat 'n kind belet
om die bekroonde naak te noem;
Die boepensbeentjies was skarniere, gewrigte,
maar is nou leweloos van daelank in die son.
'n Toordokter het dit versamel en gebruik —
sommer so ongewas —
sommer so — daarom dat dit soos 'n half-gebreide beesvel ruik.
O, die Grotes!
Die een dek tafel met geraamtes;
'n Ander by gebrek aan beter
moes beskryf hoe een „naakt word”;
kom ons was die monde met salpeter
sepsoda, en skrop diep, binne toe, as daar iets binne is;
Die kliek is siek.
Dolosse is doodsbeendere,
Is dit nie?

LEGENDE VAN DIE TWAALF ROWERS

Sy swaard het veel sagte vlees
verskeur, rooi bloed verspil;
Snags besope in die bos het hy mal gegil
en verklaar dat selfs God hom vrees.

So wild was sy laster
dat sy ruwe makkers skrik,
nader aan die vuur, vaster
teen mekaar skuif, een in sy drank verstik . . .

„Ek werp my vrywillig in die hel!
Wat beef jul, vir wie en wat?
As hy kan, laat God my slaan, my vel,
soos my swaard harslagte laat spat!”

Maar toe dit middernag in die bosse word,
het God, wat selfs Legio kon verlos,
die woestaard om die hart gegryp,
die klip geknie, gekneus soos mos,
tot hy bewend op sy knieë kruip
en bid
dat God sy liggaam moet verteer,
elke vesel, tot die kleinste lit,
moet suiwer, oopsny soos 'n sweer . . .
Hy het van sy makkers weggedraai
en met die eerste hanekraai
by die naaste klooster aangeklop . . .

Vertelkuns

Sowat twee dekades gelede en nog langer gelede was die verskyning van bundels kortverhale geen seldsaamheid in die Afrikaanse letterkunde nie. En die uitgewers was gretig om sulke bundels te publiseer. Tans is die toestand heeltemal anders. Daar verskyn nog enkele bundels jaarliks, ja, maar die houding van die uitgewer is heeltemal gewysig: dis byna of met die publikasie daarvan 'n persoonlike guns bewys word aan die skrywer. Waarom is dit so? Die antwoord van die uitgewer: niemand lees bundels kortverhale in Afrikaans nie, die goed bly op die rakke staan, en dit duur elk geval baie jare voordat die uitgewer net maar weer sy kapitaal vergoed kry — indien wel. Dus: as dit nie 'n baie vooraanstaande skrywer is nie, as die bundel nie uiters geskik is vir voorskryfdoeleindes nie, of as die uitgewer nie miskien besonder goed bevriend is nie, word so 'n bundel verhale gewoonlik nie gepubliseer nie.

Begin mens nou navraag doen, kom allerlei besonderhede aan die lig. Een van die treffendstes, so word aan jou vertel, is dat daar tans — anders as destyds — bykans 'n hele dosyn nasionale week- en tweeweeklikse blaaië is wat almal kortverhale bring, en dat elke Afrikaanse dagblad en Sondagblad ook verhale bevat. Die Afrikaanse leser kan dus weekliks vir minder as vyftig sent meer leesstof bekom as wat hy goed kan verteer gedurende daardie week. As mens dan ook die katalogus van tydskrifkortverhale naslaan, vind jy 'n jaarlikse produksie van goed oor die ses honderd verhale van 'n besondere slag. Dit beteken dat die gewone Afrikaanse leser gemiddeld sowat twee verhale per dag kan lees as hy Sondag rus en die bydrae van die radio buite rekening laat.

In dié omstandigheid is dit miskien begryplik dat gewone lesers, diegene wat eintlik die verhaalbundels moet koop, nie nog lus het vir kortverhale nie.

'n Nuwe faktor maak egter hier sy verskyning. Die behoeftes van tydskriflesers is anders van aard. Omdat dit meer gerig is op die groot massa en op ontspanning is dié verhale oor die algemeen „ligter”, wat eintlik moet beteken: meer gerig op die uiterlike gebeurtenis en spanning en minder op die idee en letterkundige gehalte. Eintlik is die tydskrifverhaal dus meer verganklik, tydeliker in sy bestaansduur, so half-en-half 'n eendagsvlieg.

Die meer blywende verhaal, met groter letterkundige pretensie, wat gerig word tot die onderskeidende leser wat by die

honderde getel word en nie by die duisende nie, sal mens dus nie gewoonlik in weekblaaie en naweekuitgewes gaan soek nie, maar in sulke verhaalbundels.

Al hierdie oorwegings het deur my gedagte gemaak toe ek 'n jaar gelede opdrag ontvang het om 'n bundel kortverhale uit Afrikaanse voorrade saam te stel vir 'n oorsese sakboekuitgewer, met 'n oplaag van sowat 20,000. My bundel het ruimte gebied vir twaalf verhale.

Met ywer het ek aan die werk gespring en van ons bekendste kortverhaalskrywers verhale gevra, en verduidelik dat letterkundige gehalte nie 'n oorweging hoef te wees nie. Ek het twaalf verhale ontvang wat my nogal goed bevredig het. Hulle het ek gerangskik, „gesuiwer” waar nodig, enkele paragrawe ter oriëntasie geskryf, en die versameling weggestuur. Sowat drie maande later ontvang ek berig: van die twaalf verhale is slegs twee geskik. Die res? „Mymerkuns, en vir ons doeleindes nie geskik nie” — so berig die uitgewer. Verder: hulle stel nie belang in spesifiek „Afrikaanse” verhale nie, nie in apartheid en plaaslike politiek nie, en ook nie in „eksperimenteer” kuns nie, want hulle het hulle eie „oorspronklike” eksperimenteerders as hulle sulke leesstof verlang.

Ek gaan toe weer op soek. Elke bekende Afrikaanse bundel het ek of uit my eie versameling deurgelees, ander het ek geleen, en 'n klompie het ek gekoop. Onder hulle was jagverhale, spookverhale, verhale gebou om jeugherinneringe, liefdesverhale en sommer net verhale. Daar was anekdotes, sketse, kortverhale, en nouvelles en ek het meer as 'n maand oremboeg gelees en gekeur totdat ek na veel gesoek uiteindelik nog tien verhale bygekry het. Ek het gelees C. G. de Villiers, Alma Bouwer, Mikro, Jan Rabie, Abraham de Vries, André Brink, Anna Louw, Willem van den Berg, C. M. van den Heever, Adolf van Niekerk, Chris Barnard, Kootjie van den Heever, Harris, Jochem van Bruggen, Leon Mare, Abr. H. Jonker, Holmer Johanssen, Willem de Klerk, Viljoen, versamelings soos die van Sarel Marais, en Lategan, Van Melle, A. A. J. van Niekerk — nie een het ek oorgeslaan nie. Behalwe natuurlik die jarelange produksie van tydskrifverhale, — om begryplike redes.

Hierdeur het ek 'n redelike oorsigtelike beeld gekry van ons „letterkundige” kortverhale, en dit het my in staat gestel om 'n ander antwoord te vind op die vraag: Waarom wil die Afrikaanse leser geen bundel Afrikaanse kortverhale koop nie!

Die antwoord wil ek puntsgewyse stel, by wyse van veralgemening. Al weet ek dat veralgemening juis om sy veralgemening beperkte waarde het, dat daar nog altyd die uitsondering is, en dat enkele skrywers se werk heeltemal nie deur die veralgemening betrek word nie, wil ek nogtans daardie algemene beeld stel:

1. Die Afrikaanse kortverhaalkuns (en ook die romankuns) is oor die algemeen te veel mymerkuns, waar die skrywer ingekeer is op eie binnelewe en ervaringswêreld; dit gee aanleiding tot gedagtebeelding i.p.v. handeling en loop uit op swak spanning.
2. Mymerkuns gaan dikwels mank aan 'n oormatige beelding van die verlede, in die verledetydsvorm, met verswakking van die dramatiese. Daardeer word die werklikheidsbeeld verswak.
3. Juis deur die oorwegende rol van die mymering is daar oor die algemeen 'n gebrek aan intrige, 'n gebrek aan behoorlike beplanning en bou; en die beplande bou van die kortverhaal word vervang deur die chronologiese volgorde van die herinneringsbeeld.
4. Vertel d.m.v. die eerstepersoonsvorm i.p.v. behoorlike dialoog speel sodoende ook 'n oorwegende rol.
5. Daarteenoor staan dat die meeste van ons kort verhaalskrywers 'n besonder aangename verteltrant het. Dink maar aan C. G. S. de Villiers se vertellings of die van Alma Bouwer, of die Soutryerverhale van A. A. J. van Niekerk.
6. Ons kortverhale word dan meesal vertellings, 'n aaneenryging van anekdotes, die verskaf van besonderhede oor geleenthede en persoonlikhede uit die verlede. Alhoewel dit besonder aangename en bouende leesstof is, wat ek om geen redes sou wou mis nie, is dit tog nog so dat dié soort stof eerder deel uitmaak van ons kultuurgeskiedenis as ons letterkunde. Die eenheidsdraad is 'n stemmingshouding van die skrywer oor daardie wasige verlede, en daar is haas nie die groepering van insidente om 'n sentrale gedagte waardeur die anekdotiese omgeskep word tot 'n nuwe dinamiese verhaal nie.

Dit bring ons by 'n ou bekende waarheid in die prosakuns: dié skrywer wat nie 'n verhaal het nie, en wat nie weet hoe om dit te vertel nie, sal gou genoeg ontdek dat hy nie 'n gehoor

het nie. Dink aan die *1000-en-1 Nagte*.

Sodoende begin mens naderhand soek na die oorsake van ons gebrek aan „'n verhaal” in ons kortverhale. Is dit miskien daaraan toe te skryf dat die meerderheid van ons skrywers hokvas is omdat hulle op 'n bepaalde plek die daaglikse brood moet verdien? Is dit nie ook so dat die meeste kortverhaal-skrywers telkens nuwe gesigte en nuwe omstandighede moet leer ken om „nuwe” verhale te kan skrywe nie? Mens dink hier byvoorbeeld aan Jack London en Joseph Conrad. Iemand anders sal met ewe veel gemak kan wys op goeie skrywers wat selde hulle tuisdorp verlaat het.

'n Verdere vraag: Het ons miskien 'n gebrek aan skeppende verbeelding? Of is dit maar net dat ons nog altyd die volksverhaal (spook- en goëlstorie, jagverhaal, leuengeskiedenis ens.) ten onregte as skeppende letterkunde beskou het i.p.v. die kiemsel waaruit letterkunde gebore kan word?

Waar die waarheid hier ook al gesoek moet word, een ding staan vas: die Afrikaanse kortverhaal moet 'n grondige vernuwing ondergaan, nie dié soort vernuwing wat ons onlangs sy kop sien uitsteek het nie, maar vernuwing in dié sin dat ons kortverhaalskrywers hulle opnuut moet besin oor die bestanddele van 'n goeie kortverhaal: verhaal, dialoog, spanning, klimaks, ens.

A.C.

Human & Rousseau, prys R1-50.

Daar was 'n tydstip toe daar gevrees is dat Sarel Pretorius uitgedig was. Wél het hy hom nog met die poësie onledig gehou (as hy my so 'n uitdrukking sal vergewe) maar doelgerigtheid en deursetting het ontbreek. Onder talryke digterspogings was daar indertyd min — en hy het dit self besef — wat gepubliseer kon word sonder om sy reputasie te skaad.

Die bundel waarmee hy nou sy jarelange stilswye verbreek, is enersyds blye herkenning, herontmoeting; andersyds is dit kennismaking met 'n nuwe digterskap wat nuwe fasette aan ons openbaar, waaronder nie die minste nie 'n meer verantwoorde, kritiese instelling as vroeër.

Pretorius lui sy bundel in met 'n gedig wat seker die voor-treflikste sonnet is wat hy nog geskryf het, en waarvan die sestet eindig met 'n gedagte wat orals later in die bundel sal uitslaan:

Kyk na my harde, onbewoë lip:
ambisie, glorie, vrees, geluk en pyn:
my laaste sug het in die stof verdwyn.
en weet al jul wanhopige gesigte,
geluk is selfs nie in jul hoogste vlugte,
maar in die kille stilte van 'n klip.

Die gedagte dus van terugkeer tot die elementale aardse, nie noodwendig die fisieke dood nie maar dié soort „oorgang” wat in „versteende” vorme (klip, sand, grond, klei, beendere van die skelet of geraamte) die enigste volkome toestand kan skep van die rus en „vrede van voleindiging”.

Daar is ook ander motiewe, of grondpatrone. As gemeenskapsmens toon Pretorius sy (oor)bekende deernis met diegene, selfs die dinge, wat aan verval en aftakeling oorgelewer is in gedigte soos *Stadswyk*, *Klerk*, *Kleinburger*, *Akrobatiek* of — vir my een van die treffendstes ten spyte van die metafoorstapelings — *Ouland-Voëlverskrikker*.

Daar is tye dat hy, in sy soeke na 'n lewensdoel en die sin van die bestaan (*Mislukte Vorser*) hom nogal kras en krities kan uitspreek (*Stigtelike vaderlandse lied*). In ander gevalle, juis omdat die irrasionele, die ironie van die lewensstryd so gou op hom inwerk, lyk dit weer asof hy hom met 'n skouerophaling en tóg byna sardoniese genot aan die hele „kleinverdoemenis” wil onttrek (soos in *Escapism*) deur skielik

'n wilde woord of uitdrukking, soos 'n knuppel in die hoenderhok, in sy verse in te gooi: opsnork, die duiwel nog bestook met ink; moord steek; al gaan die spul dus na sy moer; dieselfde eeue-oue snert; hier staan die voorskootvrouens . . . alewig in die ander tyd . . .

Die verwysplekke noem ek nie. Ook nie die ander onderwerpe wat Pretorius aanroer nie. Voldoende is dit om te konstateer dat die bundel *Mummie*, vanweë sy verskeidenheid stemmingspatrone, verstegniese versorging (veral merkbaar in die hantering van die sonnetvorm) en bowenal sy menslikheid, die „uitstalvenster” (vgl. *Aan 'n mededigter*) geword het van 'n soekende en kwetsbare, maar ryper digterspersoonlikheid. Dis 'n bundel wat mens telkens met waardering ter hand kan neem.

— J. Kromhout.

BOEKE ONTVANG

1. Roman Bratny: *Die kruis van die Dapperes*. Roman van die Poolse versetstryd. Vertaal deur George Louw. Tafelberg-Uitgewers, Kaapstad 1964, R2.25.
2. Frans Deputer: *Tussen Helio-polis en Knossos*. Gedigte. *De Bladen voor de poëzie XI/F*, 1964
3. Marnix Gijsen: *De lange Nacht*. Meulenhoff-pockets 5e dr. 1963.
4. Herwig Hensen: *Het woord Vryheid; De rebel Gods; Morgen kan het te laat zijn*. Drie nuwe toneelstukke, Meulenhoff / Amsterdam, Diogenes/Antwerpen 1963.
5. H. A. Meijer: *De Poekanier*. Met inleiding en aantekeninge deur dr. W. Drop. Zwolse herdrukke, Tjeenk Willink, Zwolle 1964. f4.90.
6. Paul Snoek: *Renaissance*. Marnix pockets/5/1963, Manteau Brussel/Den Haag.
7. J. T. M. de Jong van Arkel: *Uit die Bybel*. Die Bybelverhaal vertel i.m.v. uittreksels, met 'n aantal Rembrandt-afdrukke in kleur. Tafelberg-Uitgewers, Kaapstad 1964, met afdrukke R3.50, sonder R3.00
8. Vlaamse Pockets: 80 Stijn Streuvels—*Het uitzicht der dingen, Het glorierijke licht*.
84. Lode Bakelmans—*Tille*.
85. Frans van Cauwelaert—*Een levensbeeld gevestigd op persoonlijke getuigenissen en eigen werk*. Uitgeverij Heidelland, Hasselt, Nederland.

GRIMM SE SPROKIES

Dit gebeur soms dat iets wetenskaplik in die lug hang, so te sê op wag dat dit een of ander vorser dit moet aangryp en dan 'n hele wetenskaplike stroming veroorsaak. Dit het ons gesien teen die afloop van die neëntiende eeu toe Charles Darwin nie onverwags nie die evolusieteorie geponeer het en onmiddellik weerklank gevind het by verspreide geleerdes asof hy iets gesê het wat by almal op die tong gelê het.

'n Soortgelyke verskynsel het ons aan die begin van die neëntiende eeu gekry waarby twee Duitse geleerdes betrokke was: Jakob en Wilhelm Grimm, twee broers, een gebore in 1785 en die ander in 1786. Hulle het albei dieselfde skool- en universiteitsopleiding geniet, hulle openbare loopbane daarna was so bykans identies, en hulle navorsings- en skryfwerk was so ineengestremel dat dit byna die indruk van identiese tweeling gee.

Vroeg al aan die universiteit van Marburg word hulle aandag vasgevang vir die Germaanse kulturele volksverlede, alhoewel Jakob, die oudste, se eintlike studierigting die regte was. Die eerste vrug van sy kulturele belangstelling is 'n studie oor die Duitse meestersangers in 1811 — een van die enigste groter take wat hy aanpak sonder die medewerking van Wilhelm. In 1812 volg gesamentlik die eerste bundel van hulle Kinder- und Hausmärchen, die tweede in 1815, die derde in 1822. Gesamentlik staan hulle bekend as die sprokies van Grimm, wat onmiddellik in geslaan het nie net by sy eie volk nie, maar in al die westerse lande. Dit beleef talryke herdrukke en vertalings. Dit gee dadelik aanleiding tot navolging, en toe Anti Aarne en Karle Krohn 'n tweede druk daarvan voorsien met 'n grondige inleiding, word dit ook die hoeksteen van die vergelykende sprokiesvorsing waarby manne aansluit soos Benfey, Bediër, en die internasionale organisasie wat bekend staan as die Folklore Fellows of die Finse Skool, met hoofpos in Helsinki.

Die Grimms se bron van inligting was hulle kindermeid, maar op geniale wyse het Jakob dié kinderverhaalstof omgevorm en 'n persoonlike bou daaraan gegee, wat sedertdien bekend staan as die kenmerkende drie-bou van die Germaanse towersprokie: alles gebeur in drie — drie broers, drie susters, drie snyers, drie bedelaars, of drie gebeurtenisse.

Die twee broers se belangstelling in die Germaanse verlede

is wyd vertak. So kom daar 'n studie oor die ou Germaanse Hildebrands — en Hadubrandslid 1812, 'n beskrywing van die Ou Duitse woude 1813, die Eddaliedere 1815, Duitse Sages 1816 (2 dele), Ierse Sprokies (vertaal 1826), die Duitse Reinke Fuchs vergelyk met die Middel-Nederlandse Reinaert 1834, en in 1852 begin die twee bejaarde broers met die groot Duitse woordeboek, wat eers deur verskeie geleerdes na hulle dood voltooi is.

Maar meer nog, behalwe die internasionale vergelykende sprokiesvorsing het ook ander vorsingstakke die oorsprong in hulle werk. In 1828 publiseer Jakob sy *Deutsche Rechtsaltertümer*, wat die aanvang is van die vergelykende regs wetenskap. Hulle dieper kennis van die Germaanse en Duitse oudheid blyk eers grondig in 1822 met dat Jakob sy *Deutsche Grammatik* publiseer, wat die beginpunt is van die Indogermaanse vergelykende taalwetenskap en waarin vir die eerste keer die klankverwantskappe van die verskillende Indogermaanse tale helder geformuleer word na aanleiding van ontdekkings van die Deen Rasmus Rask. Selfs tans nog word in hierdie verband gepraat van die Wet van Grimm om bepaalde klankoorgange te verduidelik.

In 1835 word hulle groot versameling *Deutsche Mythologie* gepubliseer, wat die grondslag vorm van die vergelykende volksgeloof.

Hierdie twee broers was egte kinders van die romantiek. Na die oordrewe verstandelikheid van die voorafgaande eeu, kom die gevoelslewe in Grimm se tyd tot sy reg, en een van die uitingsvorme daarvan was die deurvorsing van die boerelewe. Verder het ook die ou geskiedenis die liefde gelok van die romantiese geleerde.

By die Grimms het dit 'n eienaardige uitwerking gehad. Hulle liefde vir die eietydse volkse en vir die Germaanse verlede het gelei tot die ontstaan van 'n opvatting dat alles van die eie tyd brokstukke is van die ou versplinterde Germaanse kultuur. Die boerelewe is gesien as die enigste natuurlike en onbedorwe bestaan en by uitstek die bewaarplek van die ou dinge. Sodoende het die volkskundiges van sy tyd net belangstelling gehad vir die boer, en volkskunde word nou ongelukkig beskou as boerekunde. Op die ontwikkeling van dié wetenskap het dit in Duitsland en in Europa die ongelukkige uitwerking dat dit lei tot verstarring. Daardeur verloor volkskunde 'n tyd-lank sy aansien as wetenskap en dit duur tot in ons eie tyd om die foute van die Grimms op hierdie gebied reg te stel en die

agterstand enigermate in te haal.

Al mag die Grimms se verdienstelikhede op ander terreine effens vervaag het, op die gebied van die sprokie het hulle 'n blywende bydrae gelewer. In ons eie land se kinderboeke kom ons al geslagte lank van hulle sprokies teen, en telkemale is daar ook al 'n keur uit hulle werk gemaak. Maar dit is 'n gebeurtenis van betekenis dat die hele sprokiesversameling van die Grimms nou in ses dele beskikbaar gestel gaan word in Afrikaans, bewerk deur Helene de Villiers, uitgegee deur Human en Rousseau.

Die vierde deel van die versameling het in 1963 verskyn, met die titel *Hans-my-ystervark* en dit bevat vanaf no. 91 tot 122 van die Grimms se versameling. Dit is jammer dat die Afrikaanse bewerking plek-plek ontsier word deur onnoukeurigheid, byv. die titelsprokie in Duits verwys na 'n *Igel*, d.i. 'n *krimpvarkie* en nie 'n ystervark nie. So ook word Grimm se *Jood in die doringbos* in Afrikaans weergegee as die *Smous in die doringbos*. Mens kan die vertaalster se dryfveer in lg. geval begryp, maar dit bly tog vreemd as ons daaraan dink dat tans net nog Indiërs by ons smouse is. So ook skyn die vertaalster te hink tussen *betower* en *vervloek* wanneer sy met Duits *verwansch* te doen het, en tussen *paleis* en *kasteel* wanneer sy met 'n Duitse *schloss* deur mekaar raak. Plek-plek is die woordkeuse te erg onder invloed van Duits, en juis daarom is die vertaling as geheel nie soepel genoeg nie.

Oor die algemeen is die inhoud egter getrou weergegee, en die versameling word 'n waardevolle huisvriend wat tot verryking kan strek van geslagte Afrikaanse kinders. Ook ons kry die voordeel van die werk en liefde van twee geniale geleerdes wat geleef en gearbei het soos 'n identiese tweeling.

[Met vriendelike vergunning van die S.A.U.K.]

A.C.

ABEL COETZEE

DIE AFRIKAANSE SKRYWERSKRING EN LEDE

Toe Professor Jones, hoogleraar in „Statebondsletterkunde” aan die Universiteit van Kalifornië, enige jaar gelede ’n tydlink onder ons verkeer het as besoekende geleerde, kon hy vasstel dat „leemtes” in ons letterkunde byna almal herlei kon word na ons geringe getalsterkte as volk, verskerp deur die feit dat ons boonop nog ingedeel is in twee taalgemeenskappe.

Dit is inderdaad so dat die bedrywighede van haas alle kultuurorganisasies by ons gestrem word deurdat die potensieële ledetal, en die daarmee gepaard gaande jaargelde, só klein is dat organiseerwerk op landswye grondslag heel dikwels vooraf uitgesluit is.

Toe die Afrikaanse Skrywerskring in die dertiger jare ontstaan het, was dit van die begin af nodig om duidelik te stel wat verstaan moet word onder „Afrikaanse skrywer”, veral met die oog op toelating tot lidmaatskap.

Omdat ons toe — nou langer as ’n kwart eeu gelede — nog meer in ’n „taalstryd” gewikkel was as tans, nog geringer was in getalle, en ongeveer almal wat Afrikaans geskryf het dikwels uit idealisme hulle bydrae gebring het sonder veel hoop op groot stoflike vergoeding, is destyds besluit om die begrip „Afrikaanse skrywer” so wyd te vertolk as moontlik. Onder die stigters van ons kring was suiwer skeppende skrywers, joernaliste (insluitende radiomanne), skrywers van skoolboeke, skrywers van handboeke en allerlei wetenskaplike werke, beskouende skrywers, woordeboekmakers, vertalers. By ’n nugtere oorskouing van die toestand het dit geblyk dat elkeen wat die Afrikaanse woord voer in belang van die bevordering van Afrikaans aanspraak kon maak op lidmaatskap van die Afrikaanse Skrywerskring. So het die Afrikaanse Skrywerskring dan gegroei uit die omstandighede van sy ontstaanstyd. En so het dit gebly. Na ’n dertigjarige bestaan is dit nog so dat ons potensieële getalsterkte nie dermate ruimer geword het dat die skrywerskring vrugbaar kan uiteenval in verskillende groepe met eenheidsbelange nie.

Al is dit dan ook so dat die Skrywerskring in sy optrede altyd die meeste nadruk laat val het op die skeppende, is die breë kultuurbelang nooit uit die oog verloor nie. Die Skrywerskring het nooit as organisasie ’n bepaalde letterkundige „mode” voorgestaan nie, het nooit drukgroepe vir bepaalde „skole” in

sy geleedere erken nie, maar ook nooit aan enkelinge die reg ontsê om nouer saam te snoer in eie organisasies nie. Dan is dit ook so dat al die verskillende werkgemeenskappe in hulle huishoudelike byeenkomste rekening hou daarmee dat hulle lede nie almal letterkundigskeppende skrywers is nie.

Daar sal diegene wees wat bedenking sal hê oor die „bont” samestelling van ons ledetal, en dan ook meen dat daar weinig opbouends deur so 'n groepering verrig kan word.

Die antwoord hierop is dat skrywers, as enkelinge met sterk ontwikkelde persoonlikheid, moeilik om die individuele aard van hulle werk saam te groepeer is. Van die skrywer juis moet ons verwag dat hy nie in die massa verdwyn nie, maar as enkeling staande moet bly, al is hy dan ook gewortel in die gemeenskap. Daar was nog nooit so iets as 'n „groep” skrywers nie — kan ook nie wees nie.

Maar afgesien van die verskille tussen skrywer en skrywer, verskille wat só sterk benadruk word dat hulle altyd uit mekaar dryf, is daar tog ook ander aspekte van hulle bedrywighede wat met groot voordeel gesamentlik aangepak kan en moet word. So byvoorbeeld kan een skrywer alleen moeilik die taak aandurf om die gemeenskap meer belang te laat stel in die „Afrikaanse” boek. Hier is medewerking tussen georganiseerde skrywers, uitgewers, e.a. instansies onmisbaar.

Die feit dat die „Afrikaanse” skrywer 'n betreklik klein leserskring het, wat nog aangevreet word deur vry biblioteekdienste en praktyke wat nadelig inwerk op aankope, besorg aan weinig Afrikaanse skrywers — van watter slag ook al — voldoende vergoeding om 'n leeftyd lank slegs daarop te kan bestaan. Iets kan aan hierdie toestand slegs verander word deur alle skrywers wat in een liggaam georganiseer is. Ek weet dat daar diegenes is wat sal sê: „Skryf dié boeke wat die lesers wil hê, en dit sal met julle beter gaan.” Hoe bloed min weet mense wat só redeneer, van die skryfkuns in die algemeen en van die Afrikaanse skrywer in die besonder!

Ons skrywers — skeppend, beskouend, lerend, wetenskaplik — is byna almal betrokke by tydskrifte, vaktydskrifte en nie-kommersiële volkstydskrifte. Ook hier praat die rand en die sent mee. Stoflike vergoeding hier is gering, maar ander klein kultuurvolke soos ons, het met welslae hierdie vraagstuk aangepak. Maar nie omdat die skrywers soos los donkies die hele werf vol geloop het nie.

So is daar talle en talle vraagstukke wat elke skrywer raak

en wat deur gemeenskaplike optrede aangedurf moet word.

Daar is ander oorwegings. Werk in belang van die groep verswak die enkele skrywer se aandag aan sy eie werk. Verenigingswerk verg baie tyd. 'n Skrywer moet skryf en nie gedurig tyd mors op vergaderings nie. Toegegee. Maar elke lid van 'n vereniging dien nie altyd in die bestuur nie. En dan: deur net maar hulle naam (en die jaargeld!) te verbind aan 'n skrywersvereniging, kan heelwat skrywers die gesag van hulle prestasies bydra om hulle gemeenskaplike belange met erns te laat bejeen.

Elke werkgemeenskap van die Afrikaanse Skrywerskring bepaal self, binne die raamwerk van die algemene omskrywing van die „Afrikaanse Skrywerskring” wie sy lede sal wees en watter werksaamhede hulle plaaslik wil aanpak. Maar daarby is dit in belang van die landswye Afrikaanse Skrywerskring dat elke werkgemeenskap alle potenssiële lede binne sy grense sal opspoor en beweeg tot lidmaatskap.

En, les bes: om lid te wees van die Afrikaanse Skrywerskring, beteken nie dat dié vereniging deur die feit van die lidmaatskap voorgee dat 'n skrywer Nobelpryswenner is nie! Trouens, die Afrikaanse Skrywerskring ken nie die Nobelprys toe nie.

Kortom gestel: skrywers van watter genre en status ook al, moet nie hulle samewerking weerhou op grond van menings- of oordeelsverskille met ander skrywers, en sodoende die belange van die skrywersgemeenskap laat skadelyk nie. Die grondgedagte is 'n eenheidsfont om die algemene belange van skrywers te bevorder.

Die Skrywerskring beywer hom dan ook veral vir daardie gemeenskaplike belange en die uitgangspunt is dat geen skrywer se identiteit of siening in die gedrang sal kom nie.

REINA PRINSEN-GEERLIGS PRYS 1965

Die Reina Prinsen-Geerligs Prys word toegeken ter nagedagtenis aan Reina Prinsen-Geerligs wat tydens die versetbeweging in Nederland gedurende die Tweede Wêreld-oorlog gefusileer is. Die prys word aangebied vir die beste oorspronklike letterkundige werk, (poësie of drama). Die Departement maak graag bekend dat inskrywings vir die prys vir 1965 ingewag word.

Voorwaardes:

1. Ouderdom van deelnemers: 20-30 jaar op 24 November 1965.
2. Sluitingsdatum vir inskrywings: 1 Januarie 1965.
3. Adres waarheen inskrywings gestuur moet word:
 - (i) Algemene Nederlandse Verbond, Posbus 4543, Kaapstad.
 - (ii) Persone wat in Nederland is mag hulle inskrywings aan die volgende adres stuur: Suid-Afrikaanse Instituut, Keizersgracht 141, Amsterdam.
 - (4) Taalmedium: Afrikaans.
5. Inskrywings moet geskik wees vir publikasie. Werke wat reeds gepubliseer is mag ook ingeskryf word, onderworpe aan geperkings betreffende outeursregte.

Inskrywings moet op die buiteblad gemerk wees „Reina Prinsen-Geerligs Prys”, en moet onder 'n skuilnaam ingedien word. 'n Verseëelde koevert met die naam en adres van die outeur moet die inskrywing vergesel.

Dit sal gewaardeer word as die besonderhede aan persone wat moontlik in die kompetisie mag belang stel bekend gemaak kan word.

BY DIE JONGERES

Bydraes vir hierdie rubriek moet gerig word aan

Dr. C. W. Hudson

3e Str. 31, Parkhurst, Johannesburg.

Lees besonderhede op keersy van inhoudsopgawe.

DANKIE SÊ

Vannag wil ek dankie sê. Dit is my gegun om my pen op te neem en my danklied die lig te laat sien.

Ek sê dankie vir die nagte wat ek wel kon slaap, in my leeftyd. Dankie vir die sterre wat so helder geskitter het en die maanskyn.

Vir die kriekies en die paddakore. Vir die wonderlike dagbreek wanneer die voëltjies ontwaak. Vir die son se strale, die jaargetye met al die kleure. Die gras so groen die lug so blou die wolke so wit. Die reën, die wind, die donderweer. Die goue sonneskyn en heerlike dae. Vir die aandskemering met sy misterie en wonderlike rustigheid. Vir aande vol van liefde.

Dankie vir die bietjie wat ek al reeds in my lewe geskrywe het. Vir die musiek, die kuns en die menigte prosawerke, die kunstenaars.

Dankie vir die tye by die see. Op 'n plaas en in die stad. Dankie vir die liefde wat aan my gegee is, die kos en die klere. Dankie vir die tye van geluk en lag en ook vir die tye van twis. Dankie vir die tye van vrede. Dankie vir alles wat my gegun is in die lewe. Die aanskouing van die blommeprag, riviere, berge, diere en bome.

Dankie vir die mense wat eens op 'n tyd met my paaie gekruis het, al sien ek hul nie weer nie. Dankie vir ontmoeting en afskeid, vir die lewe en die dood.

Dankie vir die liefde.

Dankie dat dit my gegun is om op die wêreld te gewees het. Om met my oë te kon sien, met my oor te kon hoor en met my hande te kon voel. Om met my tong te kon smaak met my voete te kon wandel; Vir die klop van my hart, my ewige dankbaarheid. Dankie vir alles wat my nog gegun gaan word tot in ewigheid.

— A. S. Kruger.

DAGBREEK (H&G) JHB

ALMAL afhanklik van Versekering!

DIE SKOOLSEUN—vir 'n opvoeding wat nie onderbreek sal hoef te word nie.

DIE STUDENT—vir 'n beveiligde loopbaan. Sy studiegeld word gedek deur die polis wat in sy jeug al uitgeneem is.

DIE EGPAAR—vir die geldelike beveiliging van die gesinnetjie en die eiendom wat hulle met soveel sorg en opoffering opbou.

DIE WEDUWEE—vir 'n leeftog vir haarself en haar kinders, wat sy bymekaar kan hou en onder haar sorg kan opvoed.

DIE BEJAARDE—vir die onbekommerde ou-dag wat hy nou kan geniet, danksy die polis wat hy nog as jongman uitgeneem het.

Vir ELKEEN is daar 'n SANLAM-Polis!

SANLAM

**SUID-AFRIKAANSE NASIONALE
LEWENSASSURANSIE-MAATSKAPPY**

V&R CO.6991a